

Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Kurum ve Kapsam Olarak Gelişimi ve Sosyal Güvenlik Adaleti

Development of the Social Security System as of Institution and Coverage and the Social Security Justice in Turkey

Osman BAYRI

Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü

Haziran 2013, Cilt 3, Sayı 2, Sayfa 18-60
June 2013, Volume 3, Number 2, Page 18-60

P-ISSN: 2146 - 4839

2013/2

sgd.sgk.gov.tr
e-posta: sgd@sgk.gov.tr

Yazılar yayınlanmak üzere kabul edildiği takdirde, SGD elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dahil olmak üzere, tüm yayın haklarına sahip olacaktır. Yayınlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve tablolardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

If the manuscripts are accepted to be published, the SGD has the possession of right of publication and the copyright of the manuscripts, included publishing the whole text in the digital area.

Articles published in the journal represent solely the views of the authors.

Some parts of the articles and the tables can be cited by showing the source.

SGD

Sosyal Güvenlik Dergisi
Journal of Social Security

Cilt : 3 - Sayı - 2 - Yıl : 2013 / Volume : 3 - Number : 2 - Year : 2013

Sahibi / Owner of the Journal

Sosyal Güvenlik Kurumu Adına / On behalf of the Social Security Institution
Yadigar GÖKALP İLHAN (Kurum Başkanı / President of the Institution)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Dr. Mustafa KURUCA
Dr. Sıddık TOPALOĞLU
Mehmet Ali SAĞLAM
Harun HASBİ
Muammer YILDIZ

Genel Yayın Yönetmeni / Publication Manager

Dr. Mustafa KURUCA

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Desk Editor

İlhan İŞMAN

Editörler / Editors

Dr. Erdem CAM
Selda DEMİR
Asuman KAÇAR

Yayın Türü: Ulusal Süreli Yayın / Type of Publication: Periodical

Yayın Aralığı: 6 aylık / Frequency of Publication: Twice a Year

Dili: Türkçe ve İngilizce / Language: Turkish and English

Tasarım / Design: Aren Reklam ve Tanıtım / Ankara 0.312 430 70 81 • www.arentanitim.com.tr

Basım Yeri / Printed by: EPA-MAT Matbaacılık / Ankara

Basım Tarihi / Press Date: 30.07.2013

ISSN: 2146-4839

Sosyal Güvenlik Dergisi (SGD)

Index Copernicus International, Asos Index ve DOAJ tarafından indekslenmektedir.

SGD sosyal güvenlik dergisi. -- Ankara: Sosyal Güvenlik Kurumu, 2013-.

c. : tbl., şkl. ; 24 cm.

ISSN: 2146-4839

Sosyal güvenlik -- Dergiler - Türkiye

Sosyal Güvenlik-- -- Hukuk ve mevzuat -- -- Türkiye
362.05

SGD Sosyal Güvenlik Dergisi

Tüm hakları saklıdır. Bu Dergi'nin tamamı ya da Dergi'de yer alan bilimsel çalışmaların bir kısmı ya da tamamı 5846 sayılı Yasa'nın hükümlerine göre Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığının yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

İletişim Bilgileri / Contact Information

Ziyabey Caddesi No:6 Balgat / Ankara / TURKEY

Tel / Phone: +90 312 207 88 91 – 207 87 70 • Faks / Fax: +90 207 78 19

Erişim: sgd.sgk.gov.tr • e-posta / e-mail: sgd@sgk.gov.tr

ULUSLARARASI DANIŖMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Professor Yener ALTUNBAŖ
Bangor University – UK

Professor Jacqueline S. ISMAEL
University of Calgary – CA

Professor Ŗzay MEHMET
University of Carleton – CA

Professor Allan MOSCOVITCH
University of Carleton – CA

Professor Mark THOMPSON
University of British Columbia – CA

Asst. Prof. Sara HSU
State University of New York – USA

Asst. Prof. C. Rada Von ARNIM
University of Utah – USA

ULUSAL DANIŖMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Mustafa ACAR
Aksaray Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Yusuf ALPER
Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Kadir ARICI
Gazi Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Faruk ANDAÇ
Çağ Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Berrin Ceylan ATAMAN
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Hayriye ATİK
Erciyes Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Zakir AVŖAR
Gazi Üniversitesi
İletişim Fakültesi

Prof. Dr. Ufuk AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Remzi AYGÜN
Gazi Üniversitesi
Tıp Fakültesi

Prof. Dr. Abdurrahman AYHAN
Muğla Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Mehmet BARCA
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Prof. Dr. Vedat BİLGİN
Gazi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Nurşen CANIKLIOĞLU
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Fevzi DEMİR
Yaşar Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. A. Murat DEMİRCİOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Üstün DİKEÇ
Emekli Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Ŗmer EKMEKÇİ
İstanbul Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Ŗükran ERTÜRK
Dokuz Eylül Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Mehmet Vedat GÜRBÜZ
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Ali GÜZEL
Kadir Has Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Türksel KAYA BENGSHIR
TODAİE

Prof. Dr. Cem KILIÇ
Gazi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ali Rıza OKUR
Yeditepe Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Serdar SAYAN
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üni.
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ali SEYYAR
Sakarya Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ali Nazım SÖZER
Yaşar Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Müjdat ŖAKAR
Marmara Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Erol ŖENER
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Tıp Fakültesi

Prof. Dr. Zariye ŖENOCAK
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Sarper SÜZEK
Atılım Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Savaş TAŖKENT
İstanbul Teknik Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Prof. Dr. Mehtap TATAR
Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Sabri TEKİR
İzmir Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Aziz Can TUNCAY
Bahçeşehir Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. M. Fatih UŖAN
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Özlem Özdemir YILMAZ
Ortaođu Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Ŗrsan AKBULUT
TODAİE

Doç. Dr. Levent AKIN
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Tamer AKSOY
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üni.
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Onur Ender ASLAN
TODAİE

Doç. Dr. Selda AYDIN
Gazi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Süleyman BAŖTERZİ
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Hediye ERGİN
Marmara Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Orhan FİLİZ
Polis Akademisi

Doç. Dr. Alpay HEKİMLER
Namık Kemal Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Aşkın KESER
Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Kurum ve Kapsam Olarak Gelişimi ve Sosyal Güvenlik Adaleti

Development of the Social Security System as of Institution and Coverage and the Social Security Justice in Turkey

Osman BAYRI*

ÖZET

Bu çalışma Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin kurum ve kapsam olarak gelişimini ve sosyal güvenlik adaletini analiz etmeyi hedeflemektedir. Sosyal sigorta programlarının kapsamının analizinde, sadece sosyal sigorta programlarına kaydedilenlerin sayısı değil, aynı zamanda fiili olarak bu programlara katkı yapanlar da dikkate alınmaktadır. Sosyal sigorta programlarına ilaveten, sosyal yardım ve sosyal hizmetler de sosyal güvenlik kapsamının belirlenmesinde göz önünde bulundurulmaktadır. Böylece Türk sosyal güvenlik sisteminin kapsamının daha gerçekçi bir şekilde belirlenmesi ve açıklanması hedeflenmektedir. Çalışma ayrıca Türkiye’de sosyal güvenlik adaletinin kurumsal farklılıklar ve sosyal sigorta ve sosyal güvenlik programlarının kapsamı açısından önemini ortaya koymayı ve analiz etmeyi de hedeflemektedir. Analiz sonuçları Türkiye’de sosyal sigorta ve sosyal güvenliğin kapsamının gelişimi için bazı politikaların düzgün şekilde uygulanması ve daha verimli, etkin ve adil bir sosyal sigorta ve sosyal güvenlik sisteminin kurulabilmesi için bazı yasal düzenlemelerin yapılması gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal güvenliğin kurumsal gelişimi, sosyal güvenlik sisteminin kapsamı, sosyal güvenlik adaleti, kayıt dışı istihdam, Türkiye

ABSTRACT

This study aims to analyze the development of social security system as of institution and coverage and the social security justice in Turkey. It is considered not only the number of people who are enrolled in social insurance programs but also the actual number of contributors to the social insurance programs in the analysis of the coverage of social insurance. In addition to the social insurance programs, social assistance and social services are taken into account in the determination of social security coverage. Therefore, the study is aimed to determine and explain the coverage of Turkish social security systems more realistically. The study is also aimed to emphasize and analyze the social security justice in Turkey in terms of institutional diversities and coverage of social insurance and social security programs. The results of analyses indicate that several policies have to be carried out precisely in order to develop the coverage of social insurance and social security and some amendments have to be made in order to establish more efficient, effective and just social insurance and social security system in Turkey.

Keywords: Institutional development of social security, coverage of social security system, social security justice, informal employment and Turkey

* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü
osmanbayri@sdu.edu.tr

GİRİŞ

Geleneksel toplumlarda yaşlılık, hastalık, sakatlık, işsizlik, yoksulluk gibi sosyal güvenlik riskleriyle karşılaşan kişiler ile bakıma muhtaç çocukların ve yetişkinlerin sosyal güvenlik ihtiyaçlarının geniş aile veya cemaat yapısı içinde belli bir plan ve programa dayalı olmadan geleneksel şekilde karşılandığı görülmektedir. Sanayileşme ve kentleşme ile birlikte toplumsal yapının değişmesi, aile yapısının küçülmesi, bireyselliğin artması ve sosyal güvenlik ihtiyacının geleneksel şekilde karşılanmasındaki yetersizlikler gibi nedenler, bürokratik örgütlenme şekillerinin yaygınlaştığı batı toplumlarında sosyal güvenlik ihtiyacının karşılanması için plan ve programa dayalı modern sosyal güvenlik sistemlerinin kurulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Bishop, 1998; Iyer, 1993). Dolayısıyla ondokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde kurulmaya başlayan ve zamanla nüfusun tamamını sosyal güvence altına almayı amaçlayan modern sosyal güvenlik sistemleri, gelişmiş ülkelerde hastalık, yaşlılık, sakatlık, işsizlik, yoksulluk gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkan sosyal güvenlik risklerinin önlenmesinde, gelir dağılımının düzenlenmesinde ve refah düzeyinin artırılmasında oldukça önemli roller üstlenmişlerdir. Ayrıca, biriken sosyal güvenlik fonları, sosyal güvenlik harcamaları ve kurumsal yatırımcı olarak sosyal güvenlik kurumları ve emeklilik fonları gelişmiş ülkelerin ekonomileri ve finansal sistemleri içinde önemli bir yere sahip olmuşlardır (Örn. bkz. Ambachtsheer, 1994; Drucker, 1991; Lachmann ve Rösner, 1995). Ancak 1980’li yıllardan itibaren artan küresel rekabet ve gelişmiş ülkelerde nüfusun yaşlanması gibi etkenlerden dolayı, bu ülkelerde sosyal güvenlik harcamaları önemli bir ekonomik yük olarak görülmeye başlanmış ve sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak için bazı düzenlemeler yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir (Özdemir, 2007; Börsch-Supan, A., 2000a; Börsch-Supan, A., 2000b).

Gelişmiş ülkelere benzer şekilde ve özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra modern sosyal güvenlik sistemleri, gelişmekte olan ülkelere de yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak gerek kapsamına aldığı nüfus, gerekse sosyal güvenlik programlarının düzenlenmesi ve sosyal güvenlik fonlarının yönetimi açısından, gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal güvenlik sistemleri ile gelişmiş ülkelerdeki sosyal güvenlik sistemleri arasında önemli farklılıklar görülmektedir (Örn. bkz., Auerbach vd., 2007; Von Ginneken, 1999; Guhan, 1994; Iyer, 1993). Gelişmiş ülkelerdeki sosyal güvenlik sistemleri hemen hemen nüfusun

tamamını sosyal güvenlik kapsamına almakta iken, gelişmekte olan ülkelerde kentleşme, kişi başına düşen milli gelir, istihdam, ücret ve eğitim düzeyi gibi gelişmişlik kriterlerine, kayıt dışı ekonomi ve istihdam düzeyi gibi nedenlere bağlı olarak nüfusun belli bir kısmı modern sosyal güvenlik sistemlerinin kapsamı dışındadır. Yine gelişmiş ülkelerdeki sosyal güvenlik sistemlerinde genel olarak, daha bütüncül, eşitlikçi, adil, evrensel, rasyonel ve aktüeryal temellere dayanan düzenlemeler yapılırken; gelişmekte olan ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerinde daha özel, seçkinci (elitist), parçalı, eşitliği bozan, adil olmayan, finansal rasyonellikten uzak ve aktüeryal temellere dayanmayan popülist, vesayetçi-himayeci (patronage) ve yanaşmacı (clientelist) düzenlemelerin yapıldığı görülmüştür (Örn. bkz. Bayri, 2000). Bu düzenlemelerin ve toplanan fonların amaç dışı kullanımının bir sonucu olarak birçok gelişmekte olan ülkede, sosyal güvenlik sistemleri, henüz olgunluk düzeyine ulaşmamış olmalarına ve ilk kuruldukları yıllardan itibaren büyük oranlarda fon biriktirmelerine rağmen, finansal açıklar vermeye başlamışlardır. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlik sistemlerinin kapsam ve finansal olarak gelişimi ile birlikte finansal açıdan ve kapsam açısından adaletsizliklerin ortadan kaldırılması veya azaltılması, bu ülkelerde önemli toplumsal, siyasal ve ekonomik konular arasında yer almaktadır.

I- ARAŞTIRMANIN AMACI, VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Literatürde sosyal sigorta ve sosyal güvenlik sisteminin kapsam açısından ve finansal açıdan gelişimini analiz eden çalışmalar yapıldığı görülmektedir (Örn. bkz. Gümüş, 2010; Oksay, 2007). Yapılan analizlerin birçoğunda kamu kurumları tarafından yayınlanan veriler doğrudan kullanıldığı için, Türkiye’de sosyal sigorta ve sosyal güvenlik sisteminin kaydi olarak kapsamı dikkate alınmış, fiili olarak kapsamı ise yeterince dikkate alınmamıştır. Yine literatürde vergi adaletiyle ilgili birçok çalışma yapılmış olmakla birlikte, sosyal güvenlik adaletiyle ilgili çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Araştırma konusunun sınırlandırılması açısından sosyal sigorta ve sosyal güvenlik sisteminin finansal boyutu bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Yine bu çalışmada sosyal güvenlik sisteminin kapsamı emeklilik sigorta programları ve sosyal yardım ve hizmetler açısından ele alınmış; sağlıkla ilgili sigorta programları ve sağlık yardım ve hizmetleri bu çalışmanın içeriğine dahil edilmemiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı emeklilik, sosyal yardım ve hizmetler açısından Türkiye’de

sosyal güvenlik sisteminin kurum ve kapsam olarak gelişimini ve sosyal güvenlik adaletini betimsel ve eleştirel olarak analiz etmektir.

Çalışmada yapılan analizlerde, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Kalkınma Bakanlığı (KB), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) başta olma üzere kamu kurumlarından elde edilen veriler kullanılmıştır. Gerek analizlerde kullanılmak istenen verilerin yeterince detaylı olarak elde edilememesi; gerekse çeşitli kurumlar tarafından veya aynı kurumun çeşitli tarihlerde yayınladığı veriler arasındaki farklılıklar, analiz yapılmasını güçleştirmekte ve yapılan analizlerin güvenilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin, 4-b (Bağ-Kur) sigortalılarından hiç prim ödemeyenlere ilişkin veriler yıllar itibariyle düzenli olarak yayınlanmadığından, fiilen 4-b kapsamında yer alan sigortalıların belirlenmesinde ve fiilen 4-b’nin kapsam açısından gelişiminin izlenmesinde güçlüklerle karşılaşmaktadır. 2000 yılından sonraki sosyal güvenlik kapsamındaki bağımlıların tahmini yeniden gözden geçirilerek bazı düzeltmeler yapılırken, 2000 yılından önceki tahminler düzeltilmediğinden, kapsam açısından 2000 yılından önceki ve sonraki veriler arasında önemli farklılıklar gözlemlenmektedir. Önceki yıllarda nüfus sayım sonuçlarına göre yapılan nüfus tahminleri ile adrese dayalı nüfus sayım sonuçları arasındaki farklılıklar, sosyal güvenlikle ilgili analizleri de etkilemektedir. Yine 65 yaş üstü nüfusun sosyal sigorta ve sosyal güvenlik açısından analizini yapmak için, bağımlıların yaş gruplarına göre dağılımına ilişkin herhangi bir veri elde edilememiştir.

İlgili kurumlardan elde edilen veriler aynen kullanılmak yerine çalışmanın amacına uygun birtakım hesaplamalar yapılarak elde edilen veriler ve bilgiler tablo ve grafiklerde gösterilmiştir. Görsellik ve kolay anlaşılabilirlik özellikleri dikkate alınarak grafikler metin içinde verilmiştir. Ancak grafiklerin bazı verileri yansıtmadığı hem grafik hem de grafiklerin elde edildiği verileri gösteren tabloların metin içinde birlikte sunulmasının uygun olmayacağı dikkate alınarak tabloların ek olarak çalışma sonunda sunulması uygun görülmüştür.

II- KURUMSAL AÇIDAN SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ VE MEVCUT DURUM

A- Osmanlı İmparatorluğu ve Tek Parti Döneminde Sosyal Güvenliğin Gelişimi

Osmanlı İmparatorluğu’nda ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında ve

yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde, sosyal güvenlikle ilgili ilk düzenlemelerin asker ve sivil bürokratların kaza ve hastalıklara karşı korunmasını sağlamak için yapıldığı görülmektedir (Örn. bkz. Talas, 1992). Cumhuriyetin ilk yıllarında liberal olarak nitelendirilebilecek bir ekonomi politikası izlenmiş, ancak bu dönemde, Türkiye'deki girişimcilik anlayışı ile bilgi ve sermaye birikimi ekonomik gelişimi sağlayabilecek yeterlilikte olmadığından (Rızatepe, 1986) beklenen ekonomik kalkınma gerçekleştirilememiştir. Bu duruma 1929 dünya ekonomik krizinin de eklenmesiyle, diğer birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de ithal ikamesine dayalı devletçi bir ekonomik kalkınma ve sanayileşme politikasının izlenmesine karar verilmiştir. 1930'ların başından İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar sürdürülen bu ekonomi politikası, ekonomik verimlilik ve planlama açısından yetersiz, politik olarak otoriter bir sanayileşme niteliği taşımakla birlikte (Herslag, 1968; Walstedt, 1980), temel kamu iktisadi teşekküllerinin kurulmasında ve dolayısıyla doğal kaynakların üretim için kullanılmasında etkin ve verimli olmuştur (Okyar, 1979; Tezel, 1994). Bu dönemde, devlet kurumlarında ve kamu iktisadi kuruluşlarında çalışanların sayısının artması ve girişimciliğin kısmen de olsa gelişmesi ile birlikte, yeni meslek grupları ortaya çıkmış ve yeni sosyal tabakalaşmalar meydana gelmiştir. Ancak bu dönemde, Türkiye'de hem endüstriyel sermaye hem de emek hacim olarak küçük olduğundan ve örgütlenme olanakları kısıtlı olduğundan, her iki kesimin de devlet yönetiminde ve bürokratik karar süreçlerinde önemli rol oynayacak güce sahip olamadıkları söylenebilir (Rızatepe, 1986). Dolayısıyla, tek parti döneminde bu dönemin sosyal, ekonomik ve politik duruma bağlı olarak, askeri ve sivil devlet personeli için sosyal sigorta programlarının çeşitli kurumlar bazında parça parça kurulmasına devam edilmiştir. Bu dönemde işçiler için sosyal güvenlik programlarının oluşturulması hükümet programlarında yer almasına rağmen, işçilerle ilgili sosyal güvenlik düzenlemeleri Ereğli İlçesi'ndeki kömür işçileriyle (Amele Birliği ile) sınırlı kalmıştır.

B- İthal İkameci Çok Partili Dönemde Sosyal Güvenliğin Gelişimi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin dünya ekonomik ve siyasi sistemine bağlı bir politika izleme tercihi ile birlikte, çok partili politik sisteme geçilmesine, sendika ve derneklerin kurulmasına izin verilmiştir. Böylece askeri ve bürokratik elitlerin dışındaki köylü, esnaf vb. kesimle-

rin de belirli ölçüde karar mekanizmalarına katılmaları ile birlikte 1950’li yıllarda Türk toplumunda daha önce görülmemiş olan önemli ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler görülmüştür. Ancak bu dönemin sosyal, ekonomik, politik geri kalmışlık ortamında yeni ortaya çıkan çıkar grupları ve çok partili sistemin rekabetçiliği, politik motivasyona dayalı, ekonomik açıdan verimsiz bir takım yatırım ve harcamaların yapılmasına da neden olmuştur (Okyar, 1979; Sunar, 1990). İşçiler için 1945 yılında iş kazaları, meslek hastalıkları ve analık sigorta programlarının oluşturulması, İşçi Sigortaları Kurumunun kurulması, 1950 yılında yaşlılık sigortası, 1951’de hastalık ve analık sigortası, 1957’de malullük, yaşlılık ve ölüm sigorta programlarının oluşturulması, bu dönemdeki siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerin bir ürünü olarak görülebilir. 1950 yılında daha önce askeri ve sivil devlet memurları için parça parça kurulan temel sosyal sigorta programlarının yönetimini birleştirmek için T.C. Emekli Sandığı kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda yapılan düzenlemelerle, belediye başkanları, il daimi encümen üyeleri, milletvekilleri, askeri okul öğrencileri ve çeşitli kuruluşlarda sözleşmeli çalışanlar gibi birçok kişi askeri ve sivil devlet memurların sosyal sigorta programlarının kapsamına alınmıştır.

1960 ve 1970’lerde bir yandan ithal ikameci ekonomi politikalarına devam edilirken; diğer yandan merkezi planlamaya dayalı kalkınma politikaları izlenmiş, ekonomik kalkınma kısmen yurt dışındaki Türk işçilerinin finansal transferleriyle desteklenmiştir. 1960’larda siyasal istikrarla birlikte Türkiye’de yine göreceli yüksek bir ekonomik kalkınma gerçekleştirilirken, 1960’ların sonlarından itibaren 1970’lerde uluslararası ekonomik ve finansal sistemde belirsizliklerin artması, petrol krizi gibi unsurlara ilaveten, ülke içindeki siyasi çatışma ve karmaşanın ülkenin sosyo-ekonomik kalkınmasına olumsuz etkileri olmuştur. Sosyal güvenliğin gelişimi açısından bakıldığında, 1960 askeri müdahalesinden sonra 1961 yılında ordu mensuplarına yönelik ilave sosyal yardım ve koruma programı oluşturulmuş ve yönetimi için Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) kurulmuştur. Korunmaya muhtaç yaşlı, çocuk ve özürllüler ile çalışma gücünden yoksun olanlara sosyal yardım ve hizmet sunmak üzere 1963 yılında Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Farklı tarihlerde oluşturulan işçilerle ilgili temel sosyal sigorta programları, 1965 tarihinde Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) bünyesinde birleştirilerek bir bütün haline getirilmiştir. Ancak, sigorta şirketleri, bankalar gibi çeşitli kurum-

lar tarafından sadece kendi çalışanları için daha önce oluşturdukları mesleki temel sosyal sigorta programları, işçilerin sosyal sigorta programlarındaki düzenlemelere tabi olmakla birlikte, bu programları kurumların kendilerinin yönetmesine izin verilmiştir. 1972 yılında sanayi ve hizmet sektöründe serbest çalışanlar için emeklilik sigorta programları oluşturulmuş ve bu programların yönetimi için Bağ-Kur kurulmuştur. 1979 tarihinde herhangi bir zorunlu sosyal sigorta programına tabi olmayanlar için isteğe bağlı sosyal sigorta programı oluşturulmuş ve yönetiminden Bağ-Kur sorumlu tutulmuştur. Böylece Türkiye’de devlet memurları, kamu ve özel sektör çalışanları ile bağımsız çalışanlar için ayrı ayrı ve farklı norm ve standartlarla da olsa primlerle finanse edilen bir sosyal sigorta sistemi oluşmuştur. Ayrıca, primli sistemlerin dışında 1977 yılında yaşlılar ve özürlülere asgari düzeyde sosyal yardım sağlayan vergilerle finanse edilen sosyal yardım programları oluşturulmuş ve yönetiminden Emekli Sandığı sorumlu tutulmuştur.

C- Küreselleşme ve Ekonomik Liberalleşme Döneminde Sosyal Güvenliğin Gelişimi

Küresel düzeydeki ekonomik ve politik gelişmelere ve 1970’lerde yaşanan ekonomik krizlere paralel olarak, 1980 başlarından itibaren Türkiye ithal ikameci-devletçi bir kalkınma politikasından daha çok piyasaya ve ihracata dayalı liberal bir ekonomi politikasına doğru yönelmiştir (Aşıkoğlu ve Ersel, 1993; Nas ve Odabaş, 1988; Uygur, 1995). Sağlanan siyasal ve ekonomik istikrara bağlı olarak Türkiye 1980’lerde yine göreceli yüksek bir ekonomik gelişme göstermiş; ağırlıklı olarak tarımsal bir ekonomiden daha fazla endüstriyel ve rekabetçi bir ekonomiye geçilmiştir. Ancak bu dönemde de devletin bürokratik yönetiminin ve piyasa mekanizmasının etkin şekilde düzenlenemediği ve çalıştırılmadığı söylenebilir. Sosyal güvenlik açısından bu döneme bakıldığında, 1984 yılında tarım işçileri ve tarım sektöründe bağımsız çalışanlar için emeklilik sigorta programlarının oluşturulduğu görülmektedir. Yine 1986 yılında sanayi ve hizmet sektöründe bağımsız çalışanlar için emeklilik sigorta programlarına ilaveten sağlık sigorta programları oluşturulmuştur. Sosyal yardım ve hizmet programları açısından ise, 1983 yılında yardıma muhtaç çocukların tek bir çatı altında korunmasına yönelik, Çocuk Esirgeme Kurumu

kurulmuş; 1986 yılında ise Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fon ve Vakıfları kurulmuştur.

Ekonomik liberalleşme ve artan küresel rekabet ortamında, kamu sektörünün yönetiminde yaşanan güçlükler ve kamu ekonomik teşebbüslerinin verimli çalıştırılmaması gibi unsurlara bağlı olarak, 1980 ve 1990’larda özelleştirme yanlısı görüşlerin ve politikaların yaygınlaşmaya başladığı görülmüştür. Bu dönemde Körfez savaşı, terörle mücadele, gümrük birliği ve küreselleşmenin olumsuz etkileriyle bütünleşen ve yeterince etkin çalıştırılmayan devletin bürokratik yönetiminin ve piyasa mekanizmasının etkisiyle, Türkiye 1994 yılında ağır bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Sonrasında bu kriz ekonomik olarak kısmen telafi edilmekle birlikte, sosyo-ekonomik açıdan beklenen gelişme bu yıllarda sağlanamamıştır. Sosyal güvenlikle ilgili olarak, 1993’de ihtiyaç halindeki yoksullar için sağlık hizmetlerinin sunulması (yeşil kart) uygulamasına başlanmıştır. 1999 yılında işçi, işveren ve devletin ödedikleri primler ile finanse edilen işsizlik sigortası programı ihdas edilmiştir (DPT, 2000: 32). Ayrıca, 1999 yılında tarımda bağımsız çalışanların emeklilik sigorta programlarına ilaveten, bu kesime yönelik sağlık sigorta programları da oluşturulmuştur.

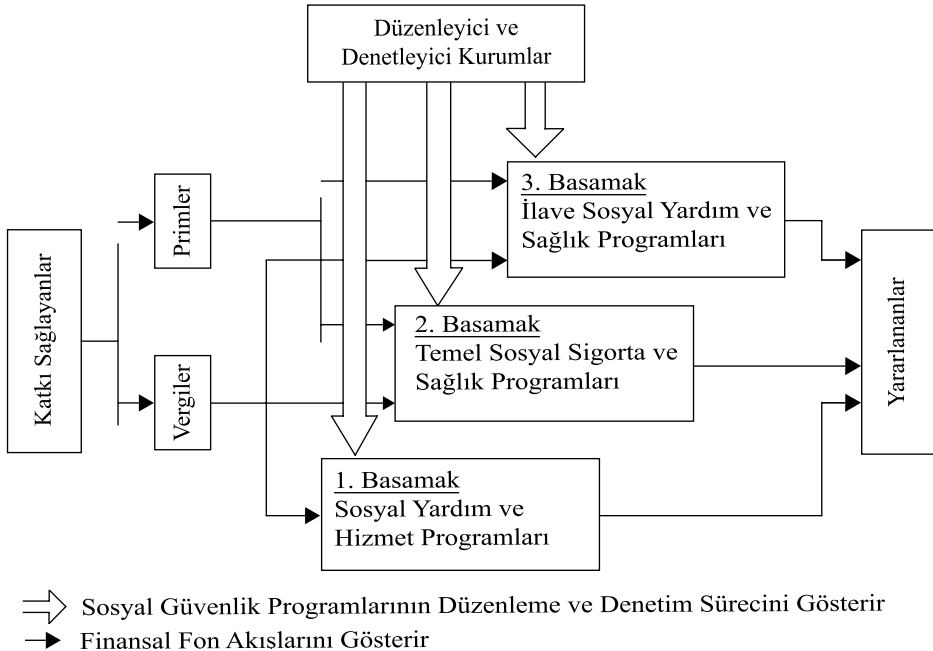
Küreselleşme, ekonomik ve finansal liberalleşmeye rağmen devletin bürokratik yapısının ve piyasa mekanizmasının etkin çalıştırılmaması nedeniyle, kırılgan ve küresel risklere açık olan Türkiye ekonomisi 2000 ve 2001 yıllarında yeniden ekonomik ve finansal krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Uygulanan istikrar programı sayesinde, Türkiye 2008 küresel ekonomik krize kadar yine göreceli yüksek bir kalkınma gerçekleştirmiştir. 2008 küresel ekonomik krizi, Türkiye ekonomisini uzun süreli bir krize sürüklememekle birlikte, küresel ekonomik krizin Türkiye üzerinde kalkınma hızının negatife dönmesi, işsizlik oranının önemli ölçüde artması gibi birçok olumsuz etkisi olmuştur. Sosyal güvenlik açısından 2001 yılında bireysel emeklilik sisteminin oluşturulmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. 20 Mayıs 2006 tarihinde yürürlüğe giren 5502 sayılı Kanunla SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı lağvedilerek, sosyal sigorta programları, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)’na devredilirken, emeklilik ve sağlık programları ile primli ve primsiz programlarının ayrı ayrı yönetilmesi hedeflenmiştir. Nisan 2008’de yürürlüğe giren Sosyal Sigortalar ve Genel

Sağlık Sigortası (GSS) Kanunu ile sosyal sigorta programları arasındaki norm ve standart birliğinin sağlanmasına ve tüm nüfusun genel sağlık sigortası kapsamına alınmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan yasal düzenlemeler ile finansal açıkların karşılanması dışında, devlete primli sosyal sigorta programlarına katkı yapma yükümlülüğü de getirilmiştir.

D- Kurumsal ve Yapısal Açından Mevcut Sosyal Güvenlik Sistemi

Şekil 1’de şematik olarak gösterilen Türkiye’nin mevcut sosyal güvenlik sisteminin üç basamaklı bir sistemden oluştuğu söylenebilir. Sistemin en alt basamağı sosyal yardım ve sosyal hizmetler ile sağlık yardımı ve hizmetlerinden oluşmaktadır. Genel olarak vergilerle finanse edilen sosyal yardımlar ve hizmetler; gaziler, ihtiyaç halindeki yaşlı ve özürllüer için minimum emeklilik yardımları, özürllüer için yapılan sosyal yardımlar, sosyal yardımlaşmayı ve dayanışmayı teşvik fonlarından yapılan yardımlar, belediyeler, vakıflar ve dernekler tarafından yapılan sosyal yardımlar ve hizmetler, kimsesiz çocukların korunmasına yönelik sosyal hizmetler, yaşlılara yönelik bakım hizmetleri vb. şeklinde sıralanabilir.

Şekil 1. Türkiye’nin Sosyal Güvenlik Sistemi

Gaziler, ihtiyaç halindeki yaşlı ve özürllülere düzenli olarak yapılan sosyal yardımlar, primsiz ödemeler olarak SGK tarafından yapılmaktadır. Genel olarak düzenlilik ve süreklilik arz etmeyen sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonlarından yapılan sosyal yardımlar ise yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bakıma veya yardıma muhtaç yaşlılar, yoksullar, özürllüler ve çocuklara yönelik huzurevi, aşevi, yurt vb. sosyal hizmetler bazı bakanlıklar, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, belediyeler, Kızılay vb. çeşitli kurumlar ile vakıf ve dernekler tarafından sunulmaktadır. Kamu kurumları tarafından gerçekleştirilen sosyal yardım ve hizmetlerin organizasyon ve yönetiminde dağınıklık ve parçalı yapının sosyal yardım ve hizmetlerin sunumunda verimliliği ve etkinliği olumsuz yönde etkilediği söylenebilir (Ayrıca bkz. Arıcı, 2011: 52-53).

Sosyal güvenlik sisteminin ikinci basamağını oluşturan sosyal sigortalar (primli emeklilik ve sağlık programları) sosyal güvenlik sisteminin temelini teşkil etmektedir. Sosyal Güvenlik Kurumu sanayi ve hizmet sektöründeki işçiler, tarım işçileri, sanayi ve hizmet sektöründe serbest çalışanlar, tarımda serbest çalışanlar, isteğe bağlı sigortalılar ile askeri-sivil memurların zorunlu sosyal sigorta ve sağlık sigortası programlarının yönetiminden sorumlu tutulmuştur. Geçmişte farklı sosyal sigorta kurumları (SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı) tarafından yönetilen sosyal sigorta ve sağlık sigorta programlarının tek bir kurum (SGK) bünyesinde toplanması ve aralarındaki norm ve standart farklılıklarının ortadan kaldırılmasına yönelik düzenlemeler, sosyal güvenlik sisteminin kurumsal yapısının güçlenmesine yönelik düzenlemeler olarak görülebilir. Ancak kazanılmış haklar dikkate alınarak yapılan hukuki düzenlemeler nedeniyle geçmişte oluşan norm ve standart farklılıklarının sistemde bir süre daha etkisini sürdürmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Sosyal güvenlik sisteminin üçüncü basamağını, Polis Bakım ve Yardım Sandığı, Amele Birliği Biriktirme ve Yardımlaşma Sandığı, İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı (İLKSAN), Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) gibi kanunlarla veya bazı bankalar, meslek örgütleri ve devlet kurumları tarafından vakıf veya dernek kapsamında kurulan ve işletilen ilave sağlık ve sosyal yardım programları oluşturmaktadır. Temel sosyal sigorta programlarına ilaveten mensuplarına daha kapsamlı bir sosyal koruma ve sağlık yardımı sağlayan bu programların bir

kısmına katkı yapmak zorunlu iken, bir kısmına katkı yapmak ise isteğe bağlıdır. Yine programların bir kısmı tamamen mensuplarının katkılarıyla finanse edilirken, bir kısmı kısmen mensuplarının katkılarıyla kısmen de vergilerle finanse edilmektedir. Bireysel emeklilik programlarının ise, temel sosyal güvenlik programı mı ya da ilave sosyal güvenlik programı mı oldukları yeterince açık değildir. Çünkü bireysel emeklilik programına katılmak için, temel düzeyde sosyal güvenlik sağlayan herhangi bir sosyal sigorta programına katılma zorunluluğu bulunmamaktadır. Dolayısıyla herhangi bir sosyal sigorta programına katkı yaparken, herhangi bir bireysel emeklilik programına da katkı yapanlar için bireysel emeklilik programları ilave sosyal güvenlik programı olarak kabul edilebilir. Ancak SGK kapsamındaki herhangi bir sosyal sigorta programına katkı yapmak yerine, sadece bireysel emeklilik programlarına katkı yapanlar açısından ise, bireysel emeklilik programları temel sosyal güvenlik programı olarak değerlendirilebilir ve SGK kapsamındaki isteğe bağlı sosyal sigorta programlarının bir alternatifi olarak görülebilir. Bireysel emeklilik programları daha önce katılımcılar tarafından finanse edilip vergi muafiyetiyle desteklenirken, 2013 yılından itibaren kısmen katılımcıların katkılarıyla, kısmen de vergilerle finanse edilmelerine yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

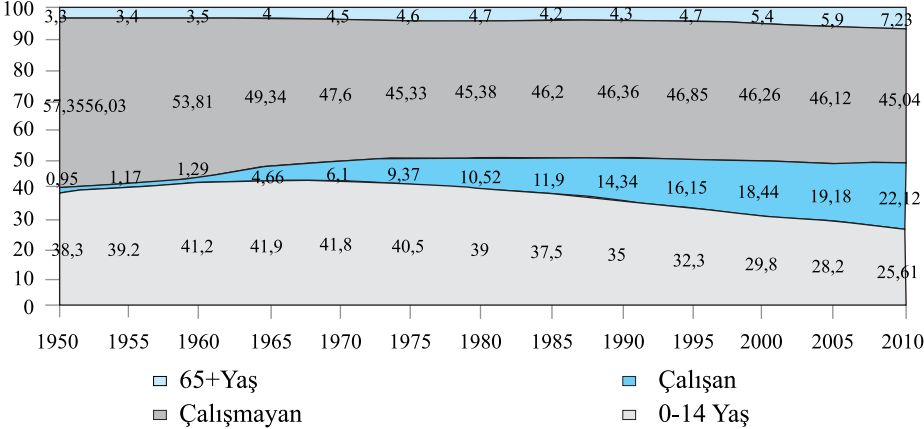
III- KAPSAM AÇISINDAN SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

A- Toplam ve Çalışabilir Nüfus İçinde Sigortalı Çalışma Oranı

Sosyal güvenlik sistemlerinin tüm ülke nüfusunu kapsamına alması; sosyal devlet olma ilkesine uyum sağlanması kadar, toplumsal barış ve huzur ortamının sağlanması, yoksullukla mücadele, çeşitli toplumsal risklere karşı ortak dayanışma ve yardımlaşma gibi birçok nedenle gerekli görünmektedir. Sosyal ve sağlık risklerine karşı nüfusun tamamının sosyal güvenliğini sağlayamayan ülkelerde, sosyal güvenlik sisteminin kapsamı dışında kalan nüfusun genellikle gelir düzeyi düşük, sosyal ve sağlıkla ilgili risklere maruz kesimden oluştuğu dikkate alınır, nüfusun tamamının sosyal güvenlik kapsamına alınma gerekliliği daha bariz şekilde ortaya çıkmaktadır. Ancak bir ülkede nüfusun tamamının sosyal güvenlik kapsamına alınması, sosyal güvenlik sisteminin gelişimi ve sürdürülebilirliği; nüfusun demografik yapısı, aile yapısı, sanayileşme, kentleşme, ekonomik gelişmişlik düzeyi, gelir dağılımı, siyasal sistem gibi pek çok sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal nedenlere bağlıdır (Ghai, 2002).

Bu nedenlerin bir sonucu olarak, uzun vadede toplam nüfusun ne kadarının çalışabilir nüfustan oluştuğu, toplam ve çalışabilir nüfusun ne kadarının çalıştığı ve dolayısıyla sosyal güvenlik sistemine katkı yaptığının belirlenmesi, sosyal güvenlik sisteminin gelişmişlik düzeyi, gelişme potansiyeli ve sürdürülebilirliği açısından önemli bilgiler sağlayabilir. Türkiye’de çalışabilir nüfusun (15-64 yaş) ve çalışabilir nüfus içinde sigortalı çalışanlar ve çalışmayanlar ile çalışma öncesi nüfus (0-14 yaş) ve yaşlı nüfusun (65 yaş üstü) toplam nüfusa oranları yıllar itibariyle grafik 1’de görülmektedir. Grafik 1’e bakıldığında, Türkiye’de işçiler için sosyal sigorta programlarının oluşturulmaya başladığı 1950’lerden günümüze kadar sosyal güvenlikle ilgili demografik gelişim ve kapsam açısından sosyal güvenliğin gelişi ve gelişme potansiyeli değerlendirilebilir ve geleceğe yönelik öngörülerde bulunulabilir.

Grafik 1. Yıllar İtibariyle 0-14 Yaş, 15-64 Yaş (Çalışabilir Nüfus) 65+Yaş Nüfus ile Çalışabilir Nüfus İçinde Sigortalı Çalışanların ve Çalışmayanların Toplam Nüfusa Oranı (Tablo 1 verilerinden elde edilmiştir).

Grafik 1’de görüldüğü gibi, Türkiye’nin toplam nüfusu içinde çalışabilir nüfusun oranına 10 yıllık dönemlerle bakıldığında, bu oran 1950 yılında yüzde 58,3’ten oluşurken, 1960 yılında yüzde 55,1’e, 1970 yılında da yüzde 53,7’ye düşmüştür. Bu tarihlerden itibaren tekrar yavaş yavaş artmaya başlayan çalışabilir nüfusun toplam nüfusa oranı 1980 yılında yüzde 55,9’a, 1990 yılında yüzde 60,7’ye, 2000 yılında yüzde 64,7’ye ve 2010 yılında da 67,16’ya kadar yükselmiştir. Grafik 1’de de açıkça

görüldüğü gibi, çalışabilir nüfusun toplam nüfusa oranındaki değişimin temel nedeni, 0-14 yaş arasındaki çalışma öncesi nüfusun toplam nüfusa oranının 1950'den 1965'lere kadar artması, bu tarihlerden itibaren azalması olarak görünmektedir. 1950 yılında 0-14 yaş nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde 38,5 iken, bu oran 1960 yılında yüzde 41,2'ye 1965 yılında da yüzde 41,9'a yükselmiştir. Bu tarihlerden itibaren düşme eğilimine giren 0-14 yaş nüfusun toplam nüfusa oranı 2010 yılına gelindiğinde yüzde 25,61'e kadar düşmüştür. Diğer taraftan yaşlı nüfusun (65 yaş üstü) toplam nüfusa oranı 1950 yılında yüzde 3,3 iken, 2010 yılına kadar yavaş yavaş artarak yüzde 7,23'e yükselmiştir. 1950 yılından 2010 yılına kadar olan 60 yıllık gelişime bakıldığında, Türkiye'de 0-14 yaş nüfusun toplam nüfusa oranının gittikçe azaldığı ve 65 yaş üstü yaşlı nüfusun arttığı dikkate alınır, Türkiye'de nüfusun yaşlanma eğilimine girdiği ve gelecek yıllarda çalışabilir nüfusun toplam nüfusa oranında düşüşler görülebileceği söylenebilir. Dolayısıyla, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi doğum oranındaki düşüş ile birlikte ortalama hayat beklentisindeki artış Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin gelişimi ve sürdürülebilirliği açısından olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

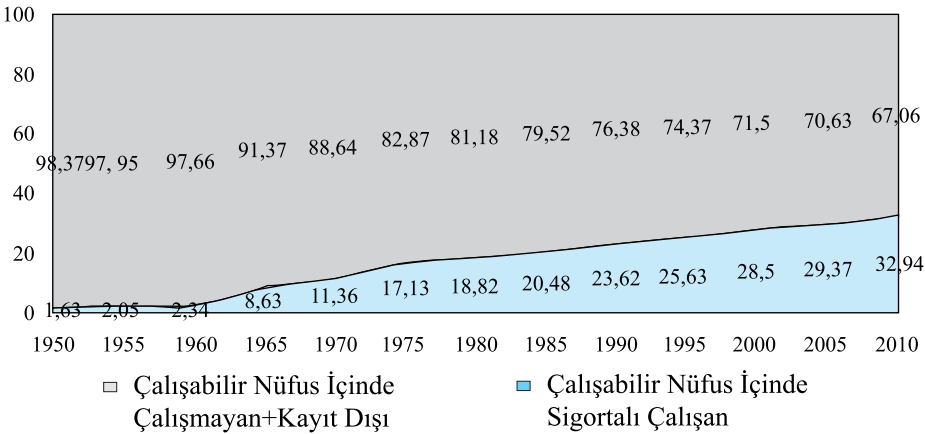
Toplam ve çalışabilir nüfus içinde sosyal sigorta sistemine sigortalı olarak kayıtlı olanların durumuna bakıldığında, Grafik 1'de görüldüğü gibi, sadece devlet memurlarının sosyal sigorta sistemine katkı yaptığı 1950 yılında, sosyal güvenlik kapsamında çalışanların toplam nüfusa oranının yaklaşık yüzde bir olduğu anlaşılmaktadır. İşçiler için sosyal sigorta programlarının 1950'li yıllarda oluşturulmaya başlanması ve 1965 yılında sosyal sigorta programlarını birleştiren kapsamlı düzenlemelere bağlı olarak, 1965 yılı sonu itibariyle sosyal sigorta sistemine kayıtlı olanların toplam nüfusa oranı yüzde 4,66'ya yükselmiştir. 1972 yılında bağımsız çalışanların sosyal sigorta programlarının kurulmasından sonra 1975 yılında bu oran yüzde 9,37'ye yükselmiştir. Sonraki tarihlerde de yavaş yavaş artış gösteren sosyal sigorta sistemine kayıtlı olanların toplam nüfusa oranı 2010 yılı itibariyle yüzde 22,12'ye yükselmiştir.

Grafik 1'de görüldüğü gibi uzun dönemde, sosyal sigorta sistemine kayıtlı aktif sigortalıların toplam nüfusa oranı artmakla birlikte, 2010 yılı itibariyle toplam nüfusun yüzde 67,16'sının çalışabilir nüfustan oluştuğu ve yüzde 22,12'sinin sosyal sigorta sistemine kayıtlı aktif sigortalılar-

dan oluştuğu dikkate alındığında, çalışabilir nüfusun yüzde 44,98’i gibi önemli bir oranının sosyal sigorta sistemine aktif sigortalı olarak kaydının olmadığı anlaşılmaktadır. 2010 yılı itibariyle sosyal sigorta sistemine aktif sigortalı olarak kaydı bulunmayan ancak çalışabilir durumdaki yaklaşık yüzde 45’lik bu nüfusun yaklaşık yüzde 8,5’ini (Toplam aylık alan yüzde 13,02’den 65 üstü aylık alan yüzde 4,52 çıkarıldığında) 65 yaş altı emeklilerin oluşturduğu görülmektedir. Kalan yüzde 36,48’in ise, ev hanımları, kayıt dışı çalışanlar, işsizler, öğrenciler, özürllüer vb. gruplardan oluştuğu söylenebilir.

Grafik 2’de daha açık şekilde görüldüğü gibi, 1950 yılından 2010 yılına kadarlık 60 yıllık dönemde çalışabilir nüfus içindeki kayıtlı aktif sigortalıların oranı önemli ölçüde artmakla birlikte, 2010 yılında dahi çalışabilir nüfusun sadece yaklaşık üçte birinin sosyal sigorta sistemine aktif sigortalı olarak kayıtlı olduğu, üçte ikisinin ise sistemde aktif sigortalı olarak kaydının olmadığı görülmektedir¹. Dolayısıyla Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin kapsam açısından gelişebilmesi için toplam ve çalışabilir nüfus içinde sosyal sigorta sistemine aktif sigortalı olarak kayıtlı olanların oranının artırılması gerekmektedir.

Grafik 2. Yıllar İtibariyle Çalışabilir Nüfus (15-64+Yaş) İçinde Çalışanlar ve Çalışmayanların Oranı (Tablo 2 verilerinden elde edilmiştir).

1 Daha doğru rakamsal verilerle analiz yapabilmek için 65 yaş üstü çalışanların, emekli olup da çalışmaya devam edenlerin ve sosyal sigorta sisteme katkı yapanların durumunun da dikkate alınması gerekmektedir.

B- Kaydi ve Fiili Olarak Sosyal Sigorta ve Sosyal Güvenliğin Kapsamının Gelişimi

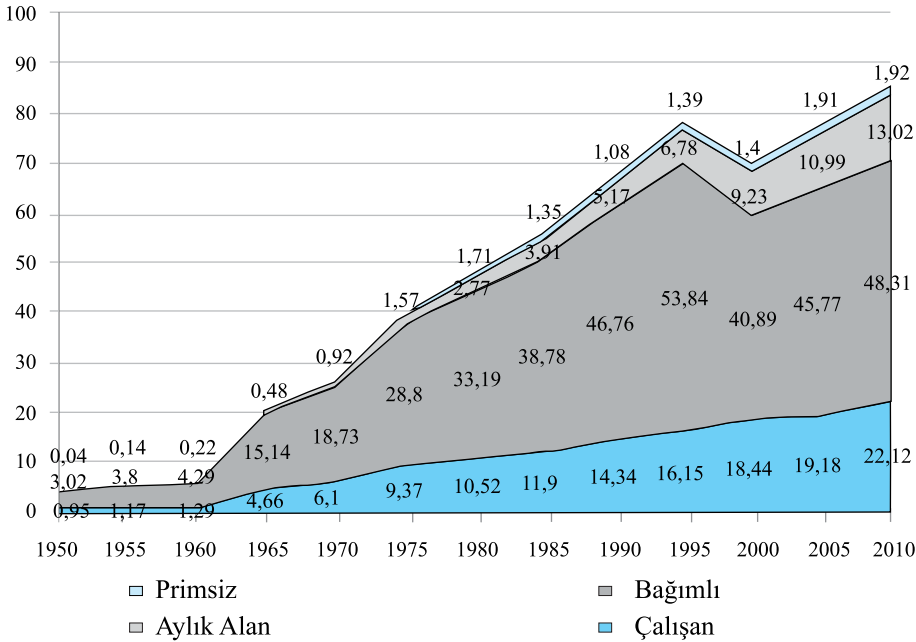
Türk sosyal güvenlik sisteminden yararlananlar açısından sosyal güvenlik sisteminin kapsamına bakıldığında, memurların, işçilerin ve serbest çalışanların sosyal sigorta programlarına sigortalı, bağımlı ve emekli olarak kaydolan ve primsiz olarak sosyal yardımlardan yararlananların toplam nüfus içindeki oranı yıllar itibariyle grafik 3A'da görülmektedir.

Grafik 3A ve Tablo 3A'da görüldüğü gibi, 1950'de sosyal güvenlik sistemine kayıtlı aktif sigortalıların toplam nüfusa oranı yaklaşık yüzde 1 iken, sonraki yıllarda bu oran yavaş yavaş artarak 2010 yılı itibariyle yüzde 22,12'ye kadar yükselmiştir. Bağımlıların toplam nüfusa oranı ise 1950 yılında yaklaşık yüzde 3 iken, bu oran 1960'da yüzde 4,29'a, 1970'de yüzde 18,73'e, 1980'de yüzde 33,19'a, 1990 yılında yüzde 46,76'ya 1995 yılında yüzde 53,84'e yükselmiş, 2000'de yüzde 40,89, 2005 yılında 45,77 ve 2010 yılında 48,31 olarak tahmin edilmiştir. 2000 yılında bu orandaki düşüş bu tarihten önceki bağımlı sayılarının yüksek tahmin edilmesinden kaynaklanmaktadır. 2000'li yıllarda da çeşitli kamu kurumlarının verilerine bakıldığında bu oran yüksek tahmin edilirken, bilgi teknolojileri sayesinde daha doğru verilerin elde edilmesiyle birtakım düzeltmeler yapılması sonucunda bu oranın 2000 yılından itibaren daha düşük tahmin edildiği görülmüştür. Sosyal güvenlik sistemine katkı yapanlar ile bağımlıların oranları birlikte incelendiğinde, bağımlıların sosyal güvenlik sistemine katkı yapanlara oranının 2000 yılından önce 3'ten, 2000 yılından sonra da 2'den fazla olduğu görülmektedir. Uzun dönemde nüfus artış hızının azalma eğilimi gösterdiği dikkate alındığında, Türk sosyal güvenlik sisteminde bağımlılık oranının düşürülmesi sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir.

Aylık alanların toplam nüfusa oranı ise 1950 yılında yüzde 0,04 iken, bu oran 1960 yılında yüzde 0,22'ye, 1970 yılında yüzde 0,92'ye, 1980'de yüzde 2,77'ye, 1990'da 5,17'ye, 2000'de yüzde 9,23'e ve 2010'da yüzde 13,02'ye yükselmiştir. Sosyal güvenlik sistemine katkı yapan aktif sigortalılar ile sosyal güvenlik sisteminden yararlananlar olarak aylık alanların toplam nüfusa oranları karşılaştırıldığında, aylık alanların oranına göre, katkı yapanların oranlarının düşük olduğu, bir başka

ifadeyle katkı yapanlara göre aylık alanların oranının yüksek olduğu söylenebilir. 2010 yılı itibariyle toplam bağımlılık oranı (bağımlılar ve aylık alanların birlikte oranı) yüzde 61,33 (48,31+13,02) iken, katkı yapanların oranının yüzde 22,12 olduğu dikkate alınır, sisteme katkı yapan bir kişi kendisi hariç 2,77 (61,33÷22,12) kişinin kendisi dahil 3,77 [(48,3+113,02+22,12)÷22,12] kişinin sosyal güvenliğini sağlamaktadır.

Grafik 3A. Yıllar İtibariyle Sigortalı Çalışan, Bağımlı, Emekli ve Primsiz Ödemelerden Yararlananların Toplam Nüfusa Oranı
(Tablo 3 verilerinden elde edilmiştir).

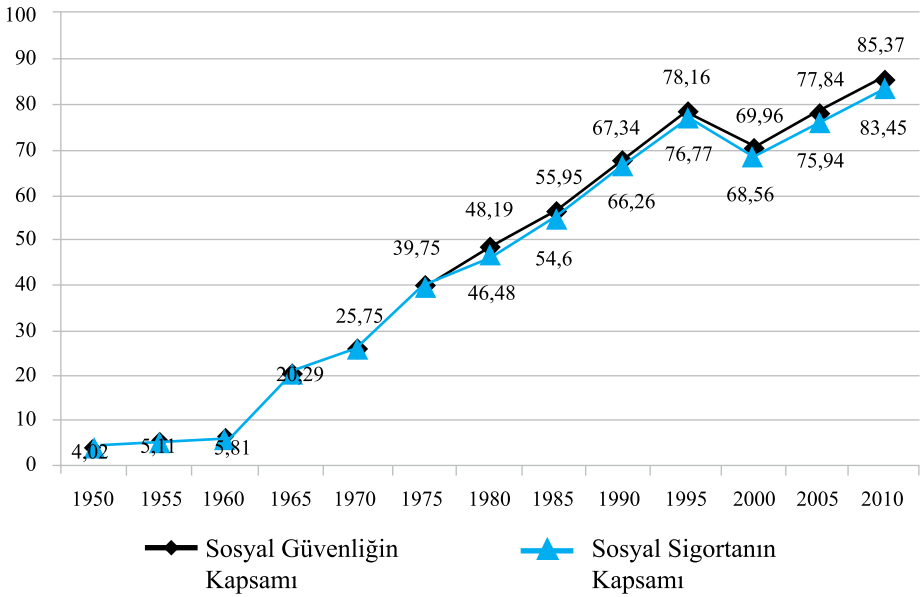

Grafik 3B'de ise, 1950 yılından itibaren Türkiye'de sosyal sigorta ve sosyal güvenliğin kapsamındaki gelişme görülmektedir. 1960 yılından itibaren sistemin gelişme eğilimine girdiği görülmekte, 2000 yılındaki kırılmanın, 2000 yılından önce bağımlı sayılarının yüksek tahmin edilmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Sosyal güvenlik sistemi ile ilgili daha sağlıklı verilerin elde edildiği düşünülen 2000 ile 2010 yılları arasındaki verilere bakılarak hazırlanan grafik

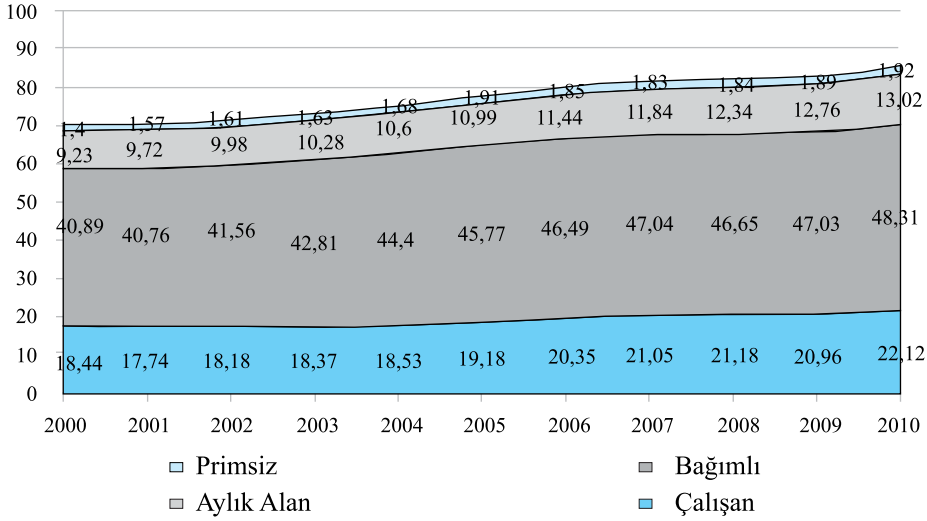
4A ve 4B'ye bakıldığında aktif sosyal sigortalı, bağımlı, aylık alan ve primsiz ödemelerden yararlananların birlikte artış gösterdiği görülmektedir. 2000 yılında yüzde 68,56 olan sosyal sigorta kapsamının 2010 yılına kadar 83,45'e, sosyal güvenliğin kapsamının da yüzde 69,96'dan 85,37'ye yükseldiği görülmektedir. Aktif sosyal sigortalı ve bağımlılara ilişkin verilerin ekonomik kriz dönemlerinin etkilerini de yansıttığı görülmektedir.

Grafik 3B. Yıllar İtibariyle Sigortalı Çalışan, Bağımlı, Emekli ve Primsiz Ödemelerden Yararlananların Toplam Nüfusa Oranı
(Tablo 3 verilerinden elde edilmiştir).

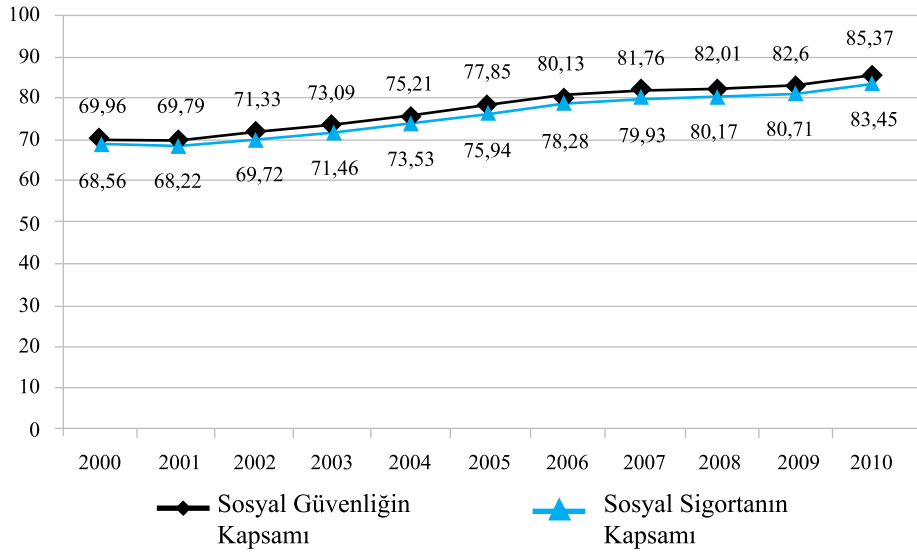

Örneğin, 2000 krizinden sonra 2001 yılında aktif sigortalı oranı 18,44'den 17,74'e düşmekte, 2002 yılında bu oran 18,18'e, 2003 yılında 18,37'ye ve 2004 yılında 18,53'e yükselmektedir. Bir başka ifadeyle aktif sosyal sigortalı oranı ancak 2004 yılında 2000 yılındaki düzeyine ulaşabilmiştir. Yine 2008 yılındaki küresel krizin etkisiyle, 2008 yılında 21,18 olan aktif sigortalı oranı 2009 yılında 20,96'ya düşmüş, 2010 yılında 22,12 düzeyine çıkmıştır. Benzer etkiler bağımlılara ilişkin verilerde de görülmektedir. Bu durum ekonomik gelişmenin ve krizlerin sosyal sigorta sisteminin gelişimi üzerine ne oranda etki yaptığını göstermektedir.

Grafik 4A. Yıllar İtibariyle Sigortalı Çalışan, Bağımlı, Emekli ve Primsiz Ödemelerden Yararlananların Toplam Nüfusa Oranı
(Tablo 4 verilerinden elde edilmiştir).

Grafik 4B. Yıllar İtibariyle Sosyal Sigorta ve Sosyal Güvenlik Programlarına Kayıtlı Olanlara Göre Sosyal Sigorta ve Sosyal Güvenliğin Kapsamı
(Tablo 4 verilerinden elde edilmiştir).

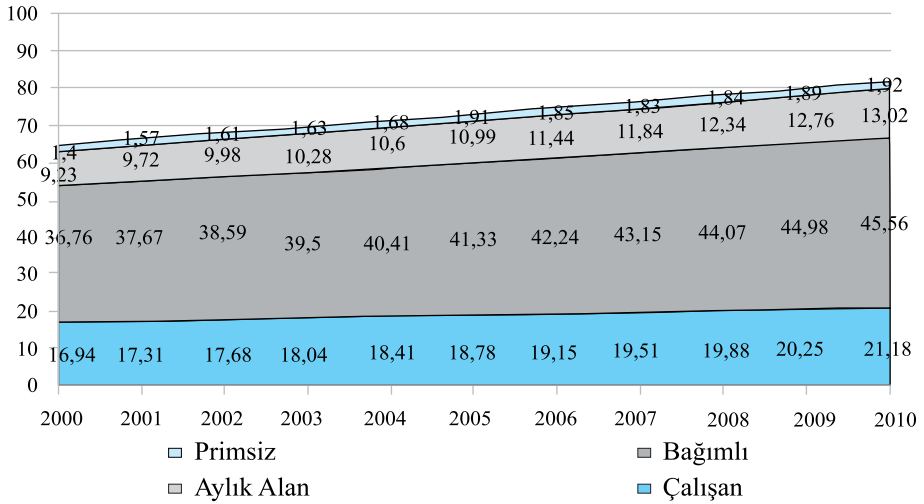

Sosyal Güvenlik Kurumu verilerine göre, 2010 yılı itibariyle Türkiye’de sosyal sigorta sistemine katkı yapanlar (aktif sigortalılar), bağımlılar ve ay-

lık alanlar birlikte değerlendirildiğinde, primli sosyal güvenlik sisteminin toplam nüfusun yüzde 83,45'ini kapsamına aldığı görülmektedir². Dolayısıyla toplam nüfusun sadece yüzde 16,57'si primli sosyal güvenlik sisteminin kapsamı dışında yer almaktadır. Ancak primli sosyal güvenlik sisteminin kapsamı daha eleştirel bir şekilde analiz edildiğinde, Türkiye'de primli sosyal güvenliğin kapsamının fiili olarak daha alt düzeylerde olduğu söylenebilir. Sosyal sigorta programlarına hiç prim ödemeyen 4-b (Bağ-Kur) sigortalılarının, fiilen sosyal sigortalardan yararlanamayacakları dikkate alınarak hazırlanan Grafik 5A ve 5B'deki verilere bakıldığında, 2000 yılında aktif sigortalıların toplam nüfusa oranının yüzde 16,94 olduğu, bu oranın 2010 yılında 21,18'e yükseldiği görülmektedir. Yine hiç prim ödemeyen sigorta programlarına kayıtlı olanların bağımlılarının da sosyal sigorta programlarından yararlanamayacakları dikkate alındığında, sosyal sigorta kapsamındaki bağımlıların toplam nüfusa oranı da düşmektedir. Hiç prim ödemeyen 4-b sigortalıları ile bunların bağımlıları birlikte dikkate alındığında, Grafik 5B'de görüldüğü gibi, 2000 yılında yüzde 62,93 olan sosyal sigorta kapsamı 2010 yılında ancak 79,76'ya yükselmektedir.

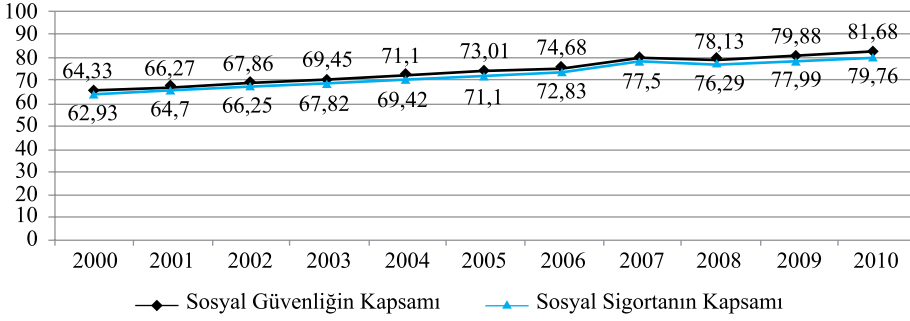
Grafik 5A. Hiç Prim Ödemeyen 4-B Sigortalıları ve Bunların Bağımlıları Dışında Yıllar İtibariyle Sigortalı Çalışan, Bağımlı, Emekli ve Primsiz Ödemelerden Yararlanmaların Toplam Nüfusa Oranı

(Tablo 5 verilerinden elde edilmiştir).

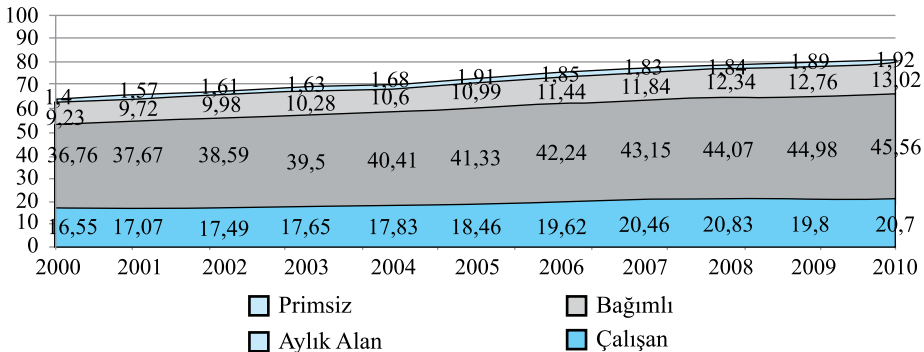
2 2000 yılında sosyal güvenliğin kapsamı yüksek iken 2005 yılında kapsamın düşmesinin nedeni, 2000 ve önceki yıllarda sosyal güvenlik sistemine kayıtlı bağımlıların sayısının yüksek tahmin edilmesi olarak görünmektedir. Sosyal güvenlik sisteminde bilgi teknolojilerinden yararlanılmasıyla birlikte daha doğru veriler elde edilmeye başlanmış ve geriye doğru gidilerek bir kısım veriler düzeltilmiştir.

Grafik 5B. Hiç Sigorta Primi Ödemeyen 4-B Sigortalıları ve Bunların Bağımlıları Dışında Yıllar İtibariyle Toplam Sosyal Sigortanın ve Toplam Sosyal Güvenliğin Kapsamı (Tablo 5 verilerinden yararlanılmıştır).

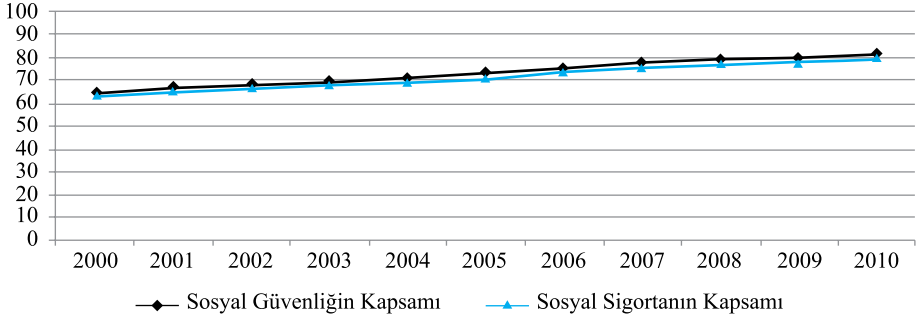

Primli sosyal güvenlik programlarının kapsamıyla ilgili hesaplamalara bakıldığında çıraklarında hesaplamalara dahil edildiği görülmektedir. Çıraklar uzun vadeli sigorta kollarına tabi olmadıklarından, uzun vadeli sigorta programlarından yararlanamayacakları dikkate alınarak sosyal sigortanın kapsamı yeniden hesaplandığında, fiilen sosyal sigortalı kapsamı Grafik 6A ve 6B'de görüldüğü gibi biraz daha düşmektedir. Buna göre 2010 yılı itibariyle nüfusun yüzde 79,28'inin fiilen sosyal sigorta kapsamında olduğu söylenebilir. Bu durum 2010 yılı itibariyle nüfusun yüzde 20'den fazlasının henüz fiilen sosyal sigorta kapsamına alınamamış olduğunu ifade etmektedir.

Grafik 6A. Hiç Prim Ödemeyen 4-B Sigortalıları ve Bunların Bağımlıları ile Çıraklar Dışında Yıllar İtibariyle Sigortalı Çalışan, Bağımlı, Emekli ve Primsiz Ödemelerden Yararlananların Toplam Nüfusa Oranı (Tablo 6 verilerinden yararlanılmıştır).

Grafik 6B. Hiç Sigorta Primi Ödemeyen 4-B Sigortalıları ve Bunların Bağımlıları ile Çiraklar Dışında Yıllar İtibariyle Sosyal Sigorta ve Sosyal Güvenliğin Kapsamı (Tablo 6 verilerinden yararlanılmıştır).

Sosyal sigorta sisteminin fiili kapsamı ile ilgili daha detaylı bir inceleme yapmak için, gerek 4-b (Bağ-Kur) gerekse 4-a (SSK)'ya kayıtlı kısmen prim ödemiş olanların durumunun da dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü herhangi bir sosyal sigorta programlarında kayıtlı olup kısmen prim ödemiş olanların bir kısmı emeklilik haklarından yararlanabilecek durumda iken, bir kısmının prim ödeme süresi çok az olduğundan uzun vadeli sigorta programlarından yararlanma olanağı olmayabilir. Diğer taraftan sosyal sigorta ve sosyal güvenliğin kapsamı açısından bireysel emeklilik programlarına kayıtlı olanların da dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü bireysel emeklilik programları ilave sosyal güvenlik programları olarak ifade edilmekle birlikte, bu programlara kayıtlı olanların kamu sosyal sigorta programlarına kaydolma zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu nedenle herhangi bir kamu sosyal sigorta programına kayıtlı olmayıp sadece bireysel emeklilik programına kayıtlı olanlar için bireysel emeklilik programları temel sosyal sigorta programı olarak nitelendirilebilirken, kamu sosyal sigorta programlarına ilaveten bireysel emeklilik programlarına dahil olanlar için bireysel emeklilik programları ilave sosyal koruma programı olarak nitelendirilebilir.

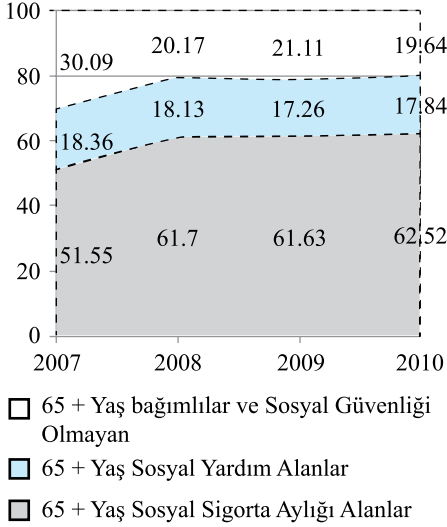
Türkiye'de sosyal yardımlar, yaşlı aylığı (65+), bakıma muhtaç yaşlı aylığı (65+ ve %70'üzeri özürlü), özürlü aylığı (%40-%69 özürlü), bakıma muhtaç özürlü aylığı (%70 üzeri özürlü) ve özürlü yakını aylığı (%40 özürlü ve 18 yaş altı) ile Kore Gazileri, Kıbrıs Gazileri vb. için çeşit-

li kanunlarla düzenlenen aylık ve ödemelerden oluşmaktadır. 2010 yılı Aralık ayı itibariyle sosyal yardımlardan yararlananlar toplam nüfusun %1,92’ünü oluşturmaktadır (SGK, 2010). Böylece 2010 yılı itibariyle sosyal sigorta kapsamında kayıtlı nüfus %83,45 iken, primsiz ödemelerden yapılan sosyal yardımlardan yararlananlar da dikkate alındığında, sosyal güvenlik kapsamındaki nüfusun toplam nüfusun %85,37’sine ulaştığı görülmektedir. Bu durumda toplam nüfusun yüzde 14,63’ü primli ve primsiz sosyal güvenlik kapsamı dışında yer almakta; dolayısıyla sosyal güvenlik sisteminden yararlanması söz konusu olmamaktadır.

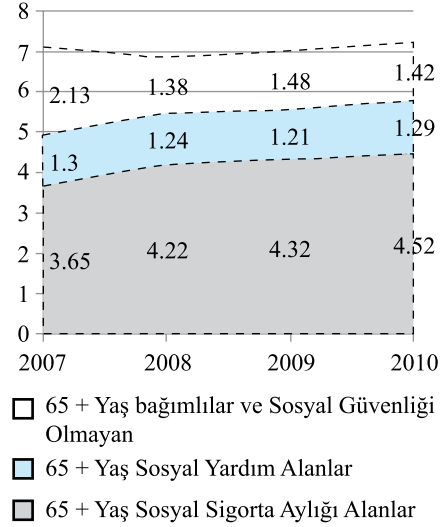
C- Yaşlılar Açısından Sosyal Sigorta ve Sosyal Güvenliğinin Kapsamının Gelişimi

Kapsam açısından 65 ve üstü yaştaki nüfusun sosyal sigortalılık düzeyine bakıldığında ise, Grafik 7A’ da görüldüğü gibi, 2007-2010 yılları itibariyle toplam nüfusun yaklaşık yüzde 7’sini 65 ve üstü yaştaki nüfus oluştururken, bu yaş grubundakilerin yaklaşık yüzde 4’ü sosyal sigorta programlarından doğrudan yararlanmaktadır. Örneğin, 2010 yılı itibariyle toplam nüfusun yüzde 7,23’ünü 65 ve üstü yaştakiler oluşturmakta ve bunların 4,52’si sosyal sigorta kapsamında aylık almaktadır. Dolayısıyla 2010 yılı itibariyle 65 ve üstü yaştakilerin yüzde 2,71’i (7,23-4,52) sosyal sigorta kapsamında aylık alamamaktadır. 65 ve üstü yaşın sosyal sigortalılık durumu yüzde olarak analiz edilmek istendiğinde grafik 7B’de görüldüğü gibi, 2010 yılı itibariyle bu yaş grubundakilerin yüzde 62,52 sinin sosyal sigorta programlarından doğrudan yararlandığı ve dolayısıyla yüzde 37,48’inin sosyal sigorta programlarından bağımlı olarak yararlandığı veya hiç yararlanmadığı görülmektedir. Diğer taraftan 2010 yılı itibariyle toplam nüfusun %13,02’sinin sosyal sigorta aylığı olanlardan oluştuğu ve 65 ve üstü yaşta aylık alanların toplam nüfusa oranının %4,52 olduğu dikkate alınırsa; toplam nüfusun %8,5’inin (13,02-4,52) 65 yaşın altında aylık alanlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu durum Türkiye’de sosyal sigorta sisteminde yapılan irrasyonel düzenlemelere işaret etmektedir. Çünkü 65 ve üstü nüfusun önemli bir bölümü sosyal sigorta aylığı alamazken, 64 ve altı yaştaki çalışabilir nüfusun önemli bir kısmı sosyal sigorta aylığı alabilmektedir.

Grafik 7B. Yaşlı Nüfus (65+yaş) İçinde Sosyal Sigorta ve Güvenlik Kapsamında Olanların ve Olmayanların Oranı (Tablo 7 ve 8 verilerinden elde edilmiştir).

Grafik 7A. Toplam Nüfus İçinde Sosyal Sigorta Güvenlik Kapsamında Olan ve Olmayan Yaşlıların (65+yaş) Durumu (Tablo 7 ve 8 verilerinden elde edilmiştir).

65 ve üzeri yaştaki nüfusun sosyal yardımlardan yararlanma düzeyine bakıldığında, 65 ve üstü yaşta sosyal yardımlardan yararlananların toplam nüfusa oranının 2007-2010 yılları itibariyle yaklaşık yüzde 1,3 düzeyinde olduğu görülmektedir. Toplam nüfus içinde sosyal sigorta programlarından emekli aylığı alan 65 ve üzeri yaştaki nüfusa, sosyal yardımlardan yararlananlarda eklendiğinde, 65 ve üzeri yaşta sosyal güvenlik doğrudan yararlananların toplam nüfusa oranı 2010 yılı itibariyle %5,81 (%4,52 + %1,29) olmaktadır. Sonuç olarak toplam nüfusun %7,23'ünü oluşturan 65 ve üzeri yaştaki nüfusun %5,81'i sosyal sigorta programlarından ve sosyal yardımlardan doğrudan yararlanırken, %1,42'si sosyal sigorta programlarından veya sosyal yardımlardan bağımlı olarak yararlanmakta veya hiç yararlanmamaktadır. Sosyal sigorta bağımlılarının yaş gruplarına göre dağılımına ilişkin istatistiki veri bulunamadığından 65 yaş üstü sosyal sigorta kapsamı ile sosyal sigorta ve sosyal yardım kapsamı dışındakilerin toplam nüfus içindeki payı tespit edilememiştir.

65 ve üstü yaş içinde sosyal sigorta ve sosyal yardımlara birlikte bakıldığında, grafik 7B'de görüldüğü gibi, 2010 yılı itibariyle bu yaş grubundakilerin yüzde 80,36'sının (62,52 + 17,84) sosyal güvenlik sisteminden

doğrudan yararlandığı ve dolayısıyla yüzde 19,64’ünün sosyal güvenlik sisteminden bağımlı olarak dolaylı şekilde yararlandığı veya hiç yararlanmadığı görülmektedir. 2010 yılı itibariyle sosyal yardımlardan yararlananların toplam nüfusa oranının 1,92; 65 yaş ve üstü sosyal yardımlardan yararlananların toplam nüfusa oranının 1,29 ve 65 yaş altında sosyal yardımlardan yararlananların toplam nüfusa oranının yüzde 0,63 olduğu dikkate alınır, sosyal yardımların önemli bir kısmının 65 ve üstü yaş grubundakiler için yapıldığı görülmektedir.

IV- SOSYAL GÜVENLİK ADALETİ

Literatüre bakıldığında, adalet kavramının göreceli bir kavram olduğu ve gerek kelime anlamı gerekse içeriğine ilişkin ortak ve genel kabul görmüş bir görüşün olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte genel olarak John Rawls’ın (1971) adalet teorisinden hareketle adalet kavramı eşit ve farklılık ilkeleriyle açıklanmaya çalışılmaktadır. Eşitlik ilkesine göre, toplumun bireylerinin aynı özgürlük ve haklara sahip olduğu ve dolayısıyla bireyler arasındaki farklılıklar dikkate alınmadan yasalar önünde herkes eşit kabul edilmektedir. Farklılık veya fırsat eşitliği ilkesi ise genel anlamdaki eşitlik ilkesiyle toplumda adaletin sağlanamayacağı, bu nedenle genel eşitlik ilkesine ilaveten sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin giderilebilmesi için toplumda dezavantajlı durumda olanlara en fazla yarar sağlanarak fırsat eşitliğinin sağlanmasını öngörmektedir. Rawls adalet sorunun çözümü için devletin yeniden bölüşümcü politikalarının gerekli olduğunu ve en kötü durumda olanların edineceği faydanın maksimize edilmesinin adaletin temel ilkesi olduğunu savunmaktadır. Çünkü Rawls’a göre gelir ve servetin dağıtımının eşit olması değil, herkesin yararına olması ve uygulanacak politikaların en kötü durumda olanların çıkarını maksimize etmeye yönelik olması esastır.

Sosyal adalet açısından ise eşitlik ilkesi gereğince toplumun tüm bireyleri arasında ayırım gözetilmeksizin toplumsal kaynak ve imkanlara ulaşmada eşitlik sağlanmalı ve toplumsal kaynak ve imkanların dağıtımında toplumun bireylerinin tümünü yarandıracak şekilde eşit muamele yapılmalıdır. Farklılık ilkesi açısından da piyasa ekonomisi aracılığıyla elde edilen gelirin ve gelirin bölüşümünün rasyonel ve yeterli olmadığı ve piyasa ekonomisinin işleyişinden kaynaklanan eşitsizlikler sonucu or-

taya çıkan ayrıcalıkların yeniden bölüşüm mekanizmalarıyla düzeltilerek sosyal adaletin sağlanabileceği ileri sürülmektedir.

Adalet ve sosyal adalet bağlamında sosyal güvenlik adaletine bakıldığında, eşitlik ilkesi gereğince toplumdaki tüm bireylerin sosyal güvenlik kapsamında olması gerekirken, farklılık ilkesi açısından sosyal güvenlik sisteminin özellikle en dezavantajlı durumda olanlardan başlayarak toplumun bireylerinin sosyal güvenlik kapsamına alınması gerekmektedir. Dolayısıyla bir toplumda sosyal güvenlik adaletinin sağlanabilmesi için, sosyal güvenlik sisteminin hem gelirin yeniden bölüşümü yoluyla gelir dağılımındaki adaletsizliklerin giderilmesine hem de sosyal risklere maruz kalanların ve muhtaç durumdakilerin ihtiyaçlarını karşılmasına hizmet etmesi gerektiği söylenebilir.

A- Kurumsal Açından

Kurumsal açıdan sosyal güvenlik adaletinin sağlanabilmesi için bazı ilke ve hususlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1- Kurum Değişikliklerinin Hak Kayıplarına veya Haksız Kazanca Neden Olmaması: Farklı çalışma şartları ve statüdeki bireyler için farklı sosyal sigorta programları oluşturulabilir ve bu programlar tek bir kurum veya farklı kurumlar tarafından yönetilebilir. Ancak sigortalılar arasında kurumsal adaletin sağlanabilmesi için bir sosyal sigorta programından başka bir sosyal sigorta programına geçişle birlikte hak kayıplarının veya haksız kazançların ortaya çıkmaması gerekir.

Türkiye’de dinamik bir süreç içeren çalışma hayatı ile statik bir şekilde farklı norm ve standartlarda memurlar, işçiler ve serbest çalışanlar için oluşturulan sosyal sigorta programlarının uyumlu ve evrensel bir şekilde düzenlenmesi yapılamadığından kurumsal açıdan sosyal güvenlik adaleti sağlanamamıştır. Dolayısıyla, birden fazla sosyal sigorta programına katkı yapılması veya bir programdan diğer bir programa geçişle birlikte, çeşitli hak kayıpları veya haksız kazançlar ortaya çıkmıştır. Örneğin, işçilerin sosyal sigorta programlarında aylıkların düzeyi serbest çalışanların sosyal sigorta programlarındaki aylıkların düzeyinden daha yüksek olduğundan ve emekliliğe hak kazanmak için son birkaç yıl dikkate alındığından, emekliliği yaklaşan serbest çalışanlar, işçilerin sosyal sigorta programlarına geçerek daha yüksek emekli aylığına hak kazanmışlardır.

2- Sosyal Sigorta Kurumlarının Yönetim ve Organizasyon Şeklinin Haksız Kazanca veya Mağduriyetlere Neden Olmaması: Türkiye’de kurumsal açıdan temel sorunlardan biri, sosyal sigorta programlarını yöneten kurumların özerk olmaması olarak nitelendirilmektedir. Ancak yönetsel açıdan asıl sorunun özerlikten ziyade yönetim ve organizasyon yapısından kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü kamu sosyal sigorta programlarını yöneten sosyal sigorta kurumları finansal birer kurum olarak organize edilmek ve yönetilmek yerine, birer kamu iktisadi teşekkülü (KİT) şeklinde organize edilmişler ve yönetilmişlerdir. Bu durumun bir sonucu olarak, kar eden KİT’ler olarak görülen sosyal sigorta kurumları ve bu kurumlarda biriken sosyal sigorta fonları, önemli ölçüde diğer KİT’lerin finansmanında veya zararlarının kapatılmasında kullanılmıştır. Diğer taraftan genel olarak finansal sistemin bir unsuru olarak görülen sosyal sigorta kurumları, son yıllara kadar ilgili taraflara yeterince hesap verebilir ve kendilerinden hesap sorulabilir şekilde düzenlenmedikleri (Bayri, 2000) ve kamu kurumu niteliğinde olmalarına rağmen Sayıştay denetimine tabi olmamaları nedeniyle, verimlilik, adalet ve denetim açısından çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Örneğin, sosyal sigorta programlarına kendileri adına prim ödenen işçiler, son yıllarda bilgi teknolojilerinin yaygın şekilde kullanımına kadar, kendileri adına ödenen veya ödenmesi gereken primlerle ilgili güncel bilgilere ulaşamamışlardır. Bu durum işverenlerin işçilerin sigorta primleri ile ilgili bilgileri manipüle etmesine olanak sağladığından, bazı işverenler sosyal sigorta programlarına kayıtlı işçileri kendilerinin bilgisi dışında işten çıkış göstererek, kayıt dışı çalıştırdıklarından ve ödenmesi gereken primleri ödemediklerinden birçok işçi emeklilik hakkını zamanında veya hiç elde edememiştir. Yine genel olarak sadece işçilerin sigorta numarasına göre kayıt yapıldığından ve kendileri adına prim ödenen sigortalılara belirli aralıklarla (yılda en az bir defa) primlerle ilgili bilgi verilmediğinden ve primlerle ilgili bilgiler zamanında kontrol edilerek güncellenemediğinden, bazı sigortalıların primleri başka sigortalılar üzerine işlenmiştir (Bayri, 2000). Böylece, emekliliğe hak kazanan bazı sigortalıların emekli olamaması veya emekliliğe hak kazanmadığı halde bazı sigortalıların emekli olabilmesi ihtimali ortaya çıkmıştır. Son yıllarda bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle Türk Sosyal Sigorta Sistemi ilgili taraflara daha fazla hesap verebilir duruma gelmiş olmakla birlikte, geçmişteki eksik veya yanlış kayıtların etkisi günümüzde de devam etmektedir.

3- Kamu Sosyal Sigorta Programları Dışındaki Mesleki Sosyal Sigorta Programlarının Yönetmelik Başarısızlıklarından Kaynaklanan Finansal Açıkların Vergilerle Finanse Edilmesi: 1965 yılından önce kurulan ve sonraki yıllarda da devam ettirilen genellikle vakıf şeklinde işletilen bu mesleki programlar, özellikle geçmiş yıllarda üyelerine ayrıcalıklı sosyal sigorta hizmeti sağlamışlardır. Ancak kamunun doğrudan yönetimi altında olmayan bu vakıflar, toplamış oldukları fonları ilgili oldukları kurumların hedefleri doğrultusunda kullanmakta iken, finansal başarısızlık durumunda varlık ve yükümlülükleri ile birlikte işçilerin kamu sosyal sigorta programlarına devredilmektedirler. Dolayısıyla doğrudan kamunun yönetimi altında bulunmayan ve finansal açıdan başarısız olan mesleki sosyal sigorta vakıflarının finansal açıkları da vergilerle finanse edilmektedir.

4- Sosyal Yardım ve Hizmetlerin Etkin, Verimli ve Adil Bir Şekilde Yürütülebilmesi İçin Yeknesak Bir Şekilde Yönetim ve Organizasyonu Gerekliliği: Vergilerle finanse edilen sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler çeşitli kurumlar bazında yürütüldüğünden ve ortak bir veri tabanından yararlanılmadığından, sosyal yardım ve hizmetlerin sunumunda da verimsizlik ve adaletsizlikler ortaya çıkmaktadır. Çünkü çeşitli sosyal yardım programlarına başvuran ancak gelir ve servetleri yeterince kontrol edilmeyen bazı kişiler birkaç sosyal yardım ve hizmet programından yararlanırken, ihtiyaç halindeki bazı kişiler ise sosyal yardım programlarına başvurmadıklarından veya yeterli bilgi sahibi olmadıklarından sosyal yardım ve hizmet programından yeterince yararlanamamışlardır. Günümüzde ise bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle sosyal yardım ve hizmetlerin sunumunda daha adaletli bir sistemin oluşturulması ihtimali ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanmaması gerekenler daha kolay elemine edilebilirken, sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanmaları gerekenler sadece başvuruya değil, pro-aktif olarak sosyal yardım ve hizmet kurumları tarafından da takip edilebilir.

B- Kapsam Açısından

Kapsam açısından sosyal güvenlik adaletinin sağlanamaması ile ilgili hususlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1- Nüfusun Tamamının Sosyal Güvenlik Kapsamına Alınmaması: Kapsam açısından sosyal güvenlik adaletinin sağlanabilmesi için nüfusun

tamamının sosyal güvenlik kapsamına alınması, özellikle sosyal güvenlik ihtiyacı olanların kapsam dışında kalmaması gerekmektedir. Kapsam açısından Türkiye’de sosyal güvenlik adaletine bakıldığında, sosyal güvenlik sisteminde adaletsizliğin nedenlerinden biri, nüfusun tamamının sosyal güvenlik kapsamına alınmamasıdır. Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin temelini oluşturan sosyal sigorta sistemine kapsam açısından bakıldığında, işçi, memur ve serbest çalışanların sosyal sigorta programlarına kaydedilenlerin çoğunu, işçi işveren ilişkilerinin açık şekilde olduğu, işgücünün düzenli ve istikrarlı olduğu, sanayi ve hizmet sektörlerinde işgücünün örgütlendiği, kamu kurumlarındaki işçi ve memurlarla, büyük özel sektör çalışanları oluşturmaktadır. Tarımda çalışanların, tarım dışı kırsal nüfusun ve kentlerdeki kayıt dışı sektördeki büyük bölümünün herhangi bir sosyal sigorta programına kayıtlı olmadığı görülmektedir (Işın vd., 2012; Lordoğlu, 1998; Aksoy vd., 1994). Sosyal yardım ve hizmetlerden ise, sosyal sigorta sisteminin kapsamı dışındaki nüfusun tamamının yararlanamadığı gibi, bazı durumlarda sosyal yardım ve hizmetlerin sürekliliği de söz konusu değildir. Dolayısıyla sosyal güvenlik kapsamındaki nüfus sosyal güvenlik harcamalarından yararlanırken, sosyal güvenlik kapsamı dışındaki nüfus sosyal güvenlik harcamalarından yararlanamamaktadır.

2- Nüfusun Tamamı Sosyal Güvenlik Kapsamına Alınmadan Sosyal Sigorta Programlarının Vergilerle Finanse Edilmesi: Sosyal güvenlik adaleti açısından nüfusun tamamı sosyal güvenlik kapsamına alınmadan finansal açıkların karşılanması dışında, sosyal sigorta programlarının vergilerle finanse edilmemesi gerekir. Devlet tarafından düzenlenen ve yönetilen sosyal sigorta programlarının finansal açıklarının vergilerle karşılanması kabul edilebilir görünmektedir. Ancak nüfusun tamamı sosyal güvenlik kapsamına alınmadan devletin ikinci veya üçüncü bir taraf olarak sosyal sigorta programlarına katkıda bulunması sosyal güvenlik adaletsizliğine neden olmaktadır. Çünkü sosyal sigorta ve sosyal güvenlik kapsamı dışındakilerden alınan vergilerle sosyal sigorta ve sosyal güvenlik kapsamındakilerin sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetleri finanse edilmektedir.

3- Temel Düzeyde Nüfusun Tamamı Sosyal Güvenlik Kapsamına Alınmadan, İlave Sosyal Yardım ve Hizmet Programlarına Devletin Katkı Yapması: Nüfusun önemli bir kısmı sosyal sigorta ve sosyal gü-

venlik kapsamı dışında iken, sosyal sigorta kapsamında belli bir sosyal güvence altında olanlara devletin toplanan vergilerle ilave sosyal yardım ve koruma sağlaması sosyal güvenlik adaletine aykırı görünmektedir. Sermaye birikimi ve tasarrufları artırmak için dahi olsa, devletin ilave sosyal koruma programı olarak nitelendirilen bireysel emeklilik fonlarını kısmen de olsa vergilerle finanse etmesi sosyal güvenlik adaletsizliğini artırabilir.

4- Vergi Adaletsizliğinin Sosyal Güvenlik Adaletsizliğine Neden Olması: Vergi adaleti sosyal adaletin sağlanması açısından gerekli görülmektedir. Ancak vergi adaletinin yeterince sağlanmadığı durumlarda, bu adaletsizliğin biri de sosyal güvenlik adaletsizliğine neden olması önlenmelidir. Kapsam açısından Türkiye’de sosyal güvenlik adaletsizliğinin nedenlerinden bir de vergi adaletsizliğinin sosyal güvenlik adaletsizliğine neden olması olarak görülebilir.

Türkiye’de asgari ücretlilerden vergi alındığı ve toplanan vergilerin oransal olarak büyük bölümünün dolaylı vergilerden oluştuğu (Maliye Bakanlığı, 2012) ve sosyal sigorta ve sosyal güvenlik kapsamı dışındakilerin genel olarak düşük gelir gruplarından oluştuğu dikkate alınır; düşük gelir gruplarından alınan vergilerle daha iyi durumda olan kesimlerin sosyal sigorta ve korumasının sağlandığı söylenebilir. Özellikle sosyal güvenlik kapsamı dışındaki dar gelirlilerden alınan vergilerle ilave sosyal yardım ve koruma programlarının finanse edilmesinin sosyal güvenlik adaletsizliğinin boyutunu artırdığı söylenebilir. Sosyal güvenlik sistemlerinden beklentilerden biri yüksek gelir gruplarından düşük gelir gruplarına aktarma yapılarak gelir dağılımının düzeltilmesi iken, sosyal sigorta kapsamı dışındaki genellikle düşük gelir gruplarından daha iyi durumdakilere gelir aktarılması nedeniyle, mevcut sosyal sigorta sisteminin bir taraftan gelir dağılımını düzeltici diğer taraftan bozucu etki yaptığı söylenebilir.

5- Kayıt Dışı İstihdam: Kayıt dışı sektörlerde çalışanlar ödemeleri gereken vergiyi ödemekten kaçındıkları gibi bir taraftan primli sosyal sigorta programlarına yapmaları gereken katkıyı yapmayarak sosyal sigorta kapsamı dışında kalırken, diğer taraftan sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanmaları halinde iki yönden sistemde adaletsizliğe neden olmaktadır. Kapsam açısından Türkiye’de sosyal güvenlik adaletsizliklerinden

bir diğ erinin de kayıt dışı istihdam oldu ğ u sö ylenebilir. Kişi baş ına gelir düzeyi, gelir dağılımı, vergi ve rekabet politikaları, kültürel yapı vb. unsurlara ba ğ lı olarak kayıt dışı istihdamın önemli düzeylerde oldu ğ u tahmin edilmektedir.

SONUÇ

Sosyal güvenlik sisteminin daha fazla nüfusu veya nüfusun tamamını kapsamına alması sosyal, kültürel, politik yapı ve gelişmişlik düzeyi yanında özellikle ekonomik yapı ve gelişmişlik düzeyi ile doğrudan ilişkili bulunmaktadır. Ekonomik kalkınmışlık düzeyinin yetersizliği ve belirli aralıklarla karşılaşılan ekonomik krizler (1994, 2000, 2001, 2008 ekonomik krizleri) Türkiye’de istihdamı ve dolayısıyla kapsam açısından sosyal güvenlik sistemini olumsuz yönde etkiler yapmıştır. Ayrıca küreselleşme, gelir dağılımının bozukluğu, maaş ve ücretler üzerinden alınan vergi vb. yüklerin yüksekliği, önemli boyutlarda oldu ğ u tahmin edilen kayıt dışı sektörün kayıt altına alınamaması gibi unsurlar, Türkiye’de sosyal güvenliğin kapsam açısından gelişimini engellemektedir. Kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdamın memurların sosyal sigorta programlarına doğrudan olumsuz etkisi söz konusu olmazken, işçi ve serbest çalışanların sosyal sigorta programlarına etkisi bu programlara kaydolması gerekenlerin hiç kaydolmaması, geç kaydolması veya herhangi bir sosyal sigorta programına kaydolmakla birlikte katkı yapmama şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Genel olarak çalışabilir nüfus olarak kabul edilen (15-64 yaş) nüfusun Türkiye’de yaklaşık üçte ikisinin sosyal sigortalı olarak herhangi bir işte çalışmadığı ve önemli bir kısmının bağımlılar olarak sosyal sigorta kapsamında yer alarak sosyal sigorta sisteminden yararlandığı görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de sosyal sigorta sisteminin kapsam açısından gelişebilmesi ve çalışabilir nüfus içinde sosyal sigorta sistemine katkı yapanların oranının artırılabilmesi için, sosyal sigorta sistemine katkı yapmayan 65 yaş altı emekliler, ev hanımları, kayıt dışı çalışanlar, işsizler, özürlüler, öğrenciler vb. gruplara yönelik detaylı analizlerin yapılması ve sosyal politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca sosyal sigorta sistemine kayıtlı olmakla birlikte, nüfusun önemli bir kısmının sisteme hiç katkı yapmadığı ve dolayısıyla sosyal sigorta sisteminden yararlanmasının mümkün olamayacağı görülmektedir. Bu nedenle sosyal sigorta sistemine kayıtlı olanlar içinde fiilen sosyal sigorta sistemine katkı ya-

panlar ile yapmayanların ayrı ayrı izlenerek fiili olarak sosyal sigortanın kapsamının artırılmasına yönelik düzenlemeler yapılabilir ve politikalar geliştirilebilir.

Nüfusun tamamı sosyal güvenlik sistemi kapsamına alınmadan sosyal sigorta programlarına ve bireysel emeklilik programlarına devletin vergi gelirlerinden katkı yapması halinde, sosyal güvenlik sisteminde adaletsizlik artarken, gelir dağılımı da daha fazla bozulacaktır. Bu nedenle, devletin ikinci veya üçüncü bir taraf olarak sosyal sigorta sistemine katkı yapması halinde, sosyal güvenlik adaleti açısından nüfusun tamamını primli veya primsiz sosyal güvenlik kapsamına alan düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

Nüfusun tamamının sosyal güvenlik kapsamında yer almadığı bir durumda, devletin finansal açıkları karşılamak dışında, sosyal sigorta programlarına taraf olarak doğrudan katkı yapmak yerine, öncelikle bir kamu hizmeti olarak askerliğini yapanların askerlik sürecindeki sosyal sigorta primlerini karşılaması, sosyal güvenlik ve sosyal adalete daha uygun bir düzenleme olarak görülebilir. Böylece askerlik borçlanması şeklindeki bir düzenlemeye gerek kalmazken, askerlik çağı gelmiş sosyal sigorta kaydı olmayan bireylerin sigorta programlarına kayıtları yapılarak sosyal sigorta kapsamına alınmaları sağlanmış olur. Diğer taraftan 0-14 yaş nüfusun toplam nüfus içindeki oranındaki azalış ve 65 ve üstü yaş nüfusun toplam nüfus içindeki artış eğilimi dikkate alınarak, demografik açıdan orta ve uzun vadede sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi için, nüfus artış hızının teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle yine devlet sosyal sigorta programlarına taraf olarak doğrudan katkı yapmak yerine, öncelikle çocuğu olan annelerin sosyal sigorta primlerini belirli bir çocuk sayısına kadar, belirli bir süre vergilerle finanse edebilir. Askerlik hizmetini yapanlar ile çalışan ve çalışmayan annelerin sosyal sigorta kayıtlarının yapılması ve belli süre primlerinin devlet tarafından ödenmiş olması, sosyal sigortanın kapsamının genişlettiği gibi, gelecek yıllarda bu kesimlerin sosyal sigorta kapsamında çalışmaları için teşvik edici olabilir. Ayrıca gerek askerlik nedeniyle iş hayatından belli bir süre uzaklaşmak zorunda kalan erkeklerin, gerekse çocuğa sahip olduğu için iş hayatından belli bir süre uzaklaşan annelerin sosyal sigorta açısından mağduriyetleri de giderilmiş olur.

Mevcut iş koşullarında işçilere ödenen net ücret dışında, ücretler üzerinden ödenen vergiler, işçi ve işveren sigorta primleri, kıdem tazminatı, ihbar taz-

minatı vb. unsurlar bazı işverenler tarafından yüksek işçilik maliyeti olarak değerlendirilmekte ve kayıt dışı istihdam tercih edilmektedir. Kayıt dışı istihdamla çalışan işletmeler, kayıtlı istihdamla çalışan işletmelere göre rekabet avantajı elde ettiklerinden, kayıtlı istihdamı tercih eden işletmelerde kayıt dışı istihdamla çalışan işletmelerle rekabet edebilmek için kısmen de olsa kayıt dışı istihdama yönelmektedir. İşçiler açısından asgari ücretli veya düşük ücret düzeyinde çalışanların bir kısmı ise, asgari düzeyde geçimlerini sağlayabilmek için kayıt dışı çalışmaya razı olarak veya bugün elde edecekleri sosyal sigorta gelirlerinin bir kısmını veya tamamını, bugün veya gelecekte elde edecekleri sosyal sigorta haklarına tercih ederek, kayıt dışı çalışma konusunda işverenleriyle anlaşmaktadırlar. Böylece işçiler kısa dönemde daha fazla gelir elde ederken, uzun dönemde elde edebilecekleri sosyal sigorta haklarından vazgeçmekte; işverenler ise sadece net ücret ödeyerek ya da sigorta primlerinin bir kısmını veya tamamını işçilere ödeyerek ücretler üzerindeki diğer yüklerden kaçınmaktadırlar.

Kayıt dışı istihdamın kayıt altına alınarak sosyal sigorta programlarının kapsamının biraz daha genişletilebilmesi için, sigorta primleri tam ve düzenli yatan işçi ve serbest çalışanlara asgari ücret düzeyinde vergi muafiyeti tanınabilir. Böylece, geçim indirimi dolayısıyla bir kısmı vergiden muaf olan ücretlere asgari ücret düzeyinde muafiyet sağlanmış olur. Asgari geçim indiriminin asgari ücret düzeyinde belirlenmesiyle ve böylece asgari ücretin vergi dışı bırakılmasıyla asgari ücretli ve düşük gelirliler üzerindeki vergi yükü tamamen veya kısmen kalmış olacaktır. Asgari ücretin vergi dışı bırakılmasıyla, istihdamın artması, kayıt dışı istihdamın önemli bir kısmının kayıt altına alınması ve gelir dağılımının daha adaletli hale gelmesi vb. konularda önemli gelişmeler sağlanabilir. Asgari ücretin vergi dışı bırakılmasıyla işçi ücretleri üzerindeki vergi yükünün kalkması veya azalmasıyla, işverenler daha fazla işçi çalıştırmayı ve kayıt dışı çalışanları kayıt altına almayı isteyebilirler, işçilerde asgari ücret üzerindeki vergi yükünün kalkmasıyla, kayıt dışı çalışmak yerine sigortalı bir işte çalışmayı daha fazla tercih edebilirler. Böylece işveren ve işçinin vergiden kaçınmak için kayıt dışı istihdam konusunda anlaşarak hem vergi hem de sosyal sigorta primi ödememe konusunda anlaşabilmeleri büyük ölçüde önlenmiş olur. İstihdamın artması ve kayıt dışı istihdamın kayıt altına alınmasıyla hem sosyal sigortanın kapsamı genişleme hem de sosyal sigorta gelirlerinde artış olacaktır. Asgari ücretin vergi dışı

birakılmasıyla, devletin vergi gelirlerinde azalma olurken; sosyal sigorta gelirlerinde artış olacaktır. Dolayısıyla sosyal sigorta programlarının açıklarının vergilerle finansmanında azalış olacağı için, vergi gelirlerindeki azalışın kamu finansman dengesi üzerinde çok fazla olumsuz etki yapmayacağı söylenebilir.

Sosyal güvenlik sisteminin ilk basamağını oluşturan sosyal yardım ve hizmetlerin yönetim ve organizasyonundaki dağınıklığın giderilerek daha etkin ve adil bir sosyal yardım ve hizmet sunumu gerçekleştirilebilir. Sosyal sigorta dışındaki nüfusun demografik yapı, sosyo-ekonomik durum açısından analiz edilerek ve izlenerek bir taraftan sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanması gerekenler pro-aktif olarak tespit edilirken, diğer taraftan sosyal sigorta programlarına kaydolmaları ve katkı yapmaları gerekenlerin sosyal sigorta kapsamına alınmaları sağlanabilir. Bunun için de sosyal yardım ve hizmetlerin yönetim ve organizasyonunun mümkün olduğunca belirli kurumların çatısı altında birleştirilmesi veya farklı kurumlar tarafından gerçekleştirilen sosyal yardım ve hizmetler için ortak bir veri tabanının ve denetim mekanizmasının kullanılması gerekliliği vardır. Sosyal yardımların dağıtılması ve hizmetlerin yapılması açısından özellikle 65 yaş üstü nüfus içinde sosyal sigortalardan aylık alanlar ile bunların bağımlıları dışındaki nüfusun analiz edilerek, sosyal yardım ve hizmetlerin dağıtımında pro-aktif ve adil bir politika izlenme gerekliliği vardır.

EKLER

Tablo 1. Yıllar İtibariyle 0-14 Yaş, 15-64 Yaş, 65+ Yaş Nüfus ile Çalışabilir Nüfus İçinde Sigortalı Çalışanların ve Çalışmayanların Toplam Nüfusa Oranı

Yıllar	0-14Yaş	Çalışabilir Nüfus 15-64Yaş	65+Yaş	Sigortalı Çalışan	Çalışabilir Nüfus İçinde Sigortalı Çalışmayan
1950	38,3	58,3	3,3	0,95	57,35
1955	39,2	57,2	3,4	1,17	56,03
1960	41,2	55,1	3,5	1,29	53,81
1965	41,9	54	4	4,66	49,34
1970	41,8	53,7	4,5	6,1	47,6
1975	40,5	54,7	4,6	9,37	45,33
1980	39	55,9	4,7	10,52	45,38
1985	37,5	58,1	4,2	11,9	46,2
1990	35	60,7	4,3	14,34	46,36
1995	32,3	63	4,7	16,15	46,85
2000	29,8	64,7	5,4	18,44	46,26
2005	28,2	65,3	5,9	19,18	46,12
2010	25,61	67,16	7,23	22,12	45,04

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (2012) <http://www.dpt.gov.tr>

DPT Yedinci ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planları, DPT Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2010).

Türkiye İstatistik Kurumu (2012), <http://tuikapp.tuik.gov.tr>.

Nüfus Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporları, TÜİK İstatistik Yıllığı 2009, 2010

SGK (2012), <http://www.sgk.gov.tr>.

2002-2010 yıllarına ilişkin sosyal sigortalı kapsamı SGK sigortalı istatistiklerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Sosyal sigorta programlarına kayıtlı nüfusun hesaplanmasında çıraklar ve 506 sayılı Kanun’un geçici 20. maddesine göre oluşturulan mesleki sosyal sigorta programları hesaplamalarına dahil edilmiştir.

2007 yılından itibaren adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre açıklanan nüfus verileri kullanılmıştır.

Tablo 2. *Yıllar İtibariyle Çalışabilir Nüfus (15-64+Yaş) İçinde Sigortalı Çalışanlar ve Çalışmayanların Oranı*

Yıllar	Çalışabilir Nüfus İçinde Sigortalı Çalışan	Çalışabilir Nüfus İçinde Çalışmayan + Kayıt Dışı Çalışan
1950	1,63	98,37
1955	2,05	97,95
1960	2,34	97,66
1965	8,63	91,37
1970	11,36	88,64
1975	17,13	82,87
1980	18,82	81,18
1985	20,48	79,52
1990	23,62	76,38
1995	25,63	74,37
2000	28,5	71,5
2005	29,37	70,63
2010	32,94	67,06

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (2012) <http://www.dpt.gov.tr>

DPT Yedinci ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planları, DPT Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2010).

Türkiye İstatistik Kurumu (2012), <http://tuikapp.tuik.gov.tr>.

Nüfus Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporları, TÜİK İstatistik Yıllığı 2009, 2010

SGK (2012), <http://www.sgk.gov.tr>.

2002-2010 yıllarına ilişkin sosyal sigortalı kapsamı SGK sigortalı istatistiklerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Sosyal sigorta programlarına kayıtlı nüfusun hesaplanmasında çıraklar ve 506 sayılı Kanun'un geçici 20. maddesine göre oluşturulan mesleki sosyal sigorta programları hesaplamalarına dahil edilmiştir.

2007 yılından itibaren adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre açıklanan nüfus verileri kullanılmıştır.

Tablo 3. Sigortalı Çalışanlar; Bağımlılar; Aylık Alanlar; Toplam Bağımlılar; Toplam Sosyal Sigortalılar; Primsiz Ödemelerden Yararlananlar ve Sosyal Güvenliği Olmayanların Toplam Nüfusa Oranı

Yıllar	Sigortalı Çalışan	Bağımlı	Aylık Alan	Toplam Bağımlı	Sosyal Sigortanın Kapsamı	Primsiz Ödemelerden Yararlanan	Sosyal Güvenliğin Kapsamı	Sosyal Güvenliği Olmayan
1950	0,95	3,02	0,04	3,06	4,02		4,02	95,98
1955	1,17	3,8	0,14	3,94	5,11		5,11	94,89
1960	1,29	4,29	0,22	4,51	5,81		5,81	94,19
1965	4,66	15,14	0,48	15,62	20,29		20,29	79,71
1970	6,1	18,73	0,92	19,65	25,75		25,75	74,25
1975	9,37	28,8	1,57	30,37	39,75		39,75	60,25
1980	10,52	33,19	2,77	35,96	46,48	1,71	48,19	51,81
1985	11,9	38,78	3,91	42,69	54,6	1,35	55,95	44,05
1990	14,34	46,76	5,17	51,93	66,26	1,08	67,34	32,66
1995	16,15	53,84	6,78	60,62	76,77	1,39	78,16	21,84
2000	18,44	40,89	9,23	50,12	68,56	1,4	69,96	30,04
2005	19,18	45,77	10,99	56,76	75,94	1,91	77,84	22,16
2010	22,12	48,31	13,02	61,33	83,45	1,92	84,9	15,1

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (2012) <http://www.dpt.gov.tr>

DPT Yedinci ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planları, DPT Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2010).

Türkiye İstatistik Kurumu (2012), <http://tuikapp.tuik.gov.tr>.

Nüfus Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporları, TÜİK İstatistik Yıllığı 2009, 2010

SGK (2012), <http://www.sgk.gov.tr>.

2002-2010 yıllarına ilişkin sosyal sigortalı kapsamı SGK sigortalı istatistiklerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Sosyal sigorta programlarına kayıtlı nüfusun hesaplanmasında çıraklar ve 506 sayılı Kanun'un geçici 20. maddesine göre oluşturulan mesleki sosyal sigorta programları hesaplamalarına dahil edilmiştir.

2007 yılından itibaren adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre açıklanan nüfus verileri kullanılmıştır.

Tablo 4. 2000-2010 Yılları İtibariyle Sigortalı Çalışanlar, Bağımlılar, Aylık Alanlar, Toplam Bağımlılar, Toplam Sosyal Sigortalılar, Primsiz Ödemelerden Yararlananlar ve Sosyal Güvenliği Olmayanların Toplam Nüfusa Oranı

Yıllar	Sigortalı Çalışan	Bağımlı	Aylık Alan	Toplam Bağımlı	Sosyal Sigortanın Kapsamı	Primsiz Ödemelerden Yararlanan	Sosyal Güvenliğin Kapsamı	Sosyal Güvenliği Olmayan
2000	18,44	40,89	9,23	50,12	68,56	1,4	69,96	30,04
2001	17,74	40,76	9,72	50,48	68,22	1,57	69,79	30,21
2002	18,18	41,56	9,98	51,54	69,72	1,61	71,33	28,67
2003	18,37	42,81	10,28	53,09	71,46	1,63	73,09	26,91
2004	18,53	44,4	10,6	55	73,53	1,68	75,21	24,79
2005	19,18	45,77	10,99	56,76	75,94	1,91	77,85	22,15
2006	20,35	46,49	11,44	57,93	78,28	1,85	80,13	19,87
2007	21,05	47,04	11,84	58,88	79,93	1,83	81,76	18,24
2008	21,18	46,65	12,34	58,99	80,17	1,84	82,01	17,99
2009	20,96	47,03	12,76	59,79	80,71	1,89	82,6	17,4
2010	22,12	48,31	13,02	61,33	83,45	1,92	85,37	14,63

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (2012) <http://www.dpt.gov.tr>

Türkiye İstatistik Kurumu (2012), <http://tuikapp.tuik.gov.tr>.

SGK (2012), <http://www.sgk.gov.tr>.

2000-2001 yıllarındaki veriler Kalkınma Bakanlığı Ekonomik ve Sosyal Gösterge istatistiklerinden alınmış sosyal sigortalı kapsamına çıraklar eklenmiştir.

2002-2010 yıllarına ilişkin sosyal sigortalı kapsamı SGK sigortalı istatistiklerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Sosyal sigorta programlarına kayıtlı nüfusun hesaplanmasında çıraklar ve 506 sayılı Kanun'un geçici 20. maddesine göre oluşturulan mesleki sosyal sigorta programları hesaplamalarına dahil edilmiştir.

Sosyal sigortalı kapsamına çıraklar, topluluk sigortalıları, sürekli iş görmezlik geliri alanlar, sürekli iş görmezlik geliri alanlar, meslek kuruluşlarının sosyal sigorta programları dahildir.

Tablo 5. 2000-2010 Yılları İtibariyle Hiç Prim Ödemeyen 4-B Sigortalıları ve Bunların Bağımlıları Dışında, Sigortalı Çalışanlar, Bağımlılar, Aylık Alanlar, Toplam Bağımlılar, Toplam Sosyal Sigortalılar, Primsiz Ödemelerden Yararlananlar ve Sosyal Güvenliği Olmayanların Toplam Nüfusa Oranı

Yıllar	Sigortalı Çalışan	Bağımlı	Aylık Alan	Toplam Bağımlı	Sosyal Sigortanın Kapsamı	Primsiz Ödemelerden Yararlanan	Sosyal Güvenliğin Kapsamı	Sosyal Güvenliği Olmayan
2000	16,94	36,76	9,23	45,99	62,93	1,4	64,33	35,67
2001	17,31	37,67	9,72	47,39	64,7	1,57	66,27	33,73
2002	17,68	38,59	9,98	48,57	66,25	1,61	67,86	32,14
2003	18,04	39,5	10,28	49,78	67,82	1,63	69,45	30,55
2004	18,41	40,41	10,6	51,01	69,42	1,68	71,1	28,9
2005	18,78	41,33	10,99	52,32	71,1	1,91	73,01	26,99
2006	19,15	42,24	11,44	53,68	72,83	1,85	74,68	25,32
2007	19,51	43,15	11,84	54,99	77,5	1,83	79,33	20,67
2008	19,88	44,07	12,34	56,41	76,29	1,84	78,13	21,87
2009	20,25	44,98	12,76	57,74	77,99	1,89	79,88	20,12
2010	21,18	45,56	13,02	58,58	79,76	1,92	81,68	18,32

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (2012) <http://www.dpt.gov.tr>

Türkiye İstatistik Kurumu (2012), <http://tuikapp.tuik.gov.tr>.

SGK (2012), <http://www.sgk.gov.tr>.

2002-2010 yıllarına ilişkin sosyal sigortalı kapsamı SGK sigortalı istatistiklerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Sosyal sigorta programların kapsamına çıraklar ve 506 sayılı Kanun’un geçici 20. maddesine göre oluşturulan mesleki sosyal sigorta programları hesaplamalarına dahil edilmiştir.

2007 yılından itibaren adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre açıklanan nüfus verileri kullanılmıştır.

2000-2001 yıllarında önce Kalkınma Bakanlığı verileri, 2002 yılından itibaren SGK verileri kullanılmıştır.

Sigortalı çalışanların hesaplanmasında 4-b (Bağ-Kur) Hiç Prim Ödemeyenler ile oransal olarak bunların bağımlıları sosyal sigorta kapsamı dışında değerlendirilmiştir.

Tablo 6: 2000-2010 Yılları İtibariyle Hiç Prim Ödemeyen 4-b Sigortalıları ve Bunların Bağımlıları ile Çıraklar Dışında Sigortalı Çalışanlar, Bağımlılar, Aylık Alanlar, Toplam Bağımlılar, Toplam Sosyal Sigortalılar, Primsiz Ödemelerden Yararlananlar ve Sosyal Güvenliği Olmayanların Toplam Nüfusa Oranı

Yıllar	Sigortalı Çalışan	Bağımlı	Aylık Alan	Toplam Bağımlı	Sosyal Sigortanın Kapsamı	Primsiz Ödemelerden Yararlanan	Sosyal Güvenliğin Kapsamı	Sosyal Güvenliği Olmayan
2000	16,55	36,76	9,23	45,99	62,54	1,4	63,94	36,06
2001	17,07	37,67	9,72	47,39	64,46	1,57	66,03	33,97
2002	17,49	38,59	9,98	48,57	66,06	1,61	67,67	32,33
2003	17,65	39,5	10,28	49,78	67,43	1,63	69,06	30,94
2004	17,83	40,41	10,6	51,01	68,84	1,68	70,52	29,48
2005	18,46	41,33	10,99	52,32	70,78	1,91	72,69	27,31
2006	19,62	42,24	11,44	53,68	73,3	1,85	75,15	24,84
2007	20,46	43,15	11,84	54,99	75,45	1,83	77,3	22,7
2008	20,83	44,07	12,34	56,41	77,24	1,84	79,08	20,92
2009	19,8	44,98	12,76	57,74	77,54	1,89	79,43	20,57
2010	20,7	45,56	13,02	58,58	79,28	1,92	81,2	18,8

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (2012) <http://www.dpt.gov.tr>

Türkiye İstatistik Kurumu (2012), <http://tuikapp.tuik.gov.tr>.

SGK (2012), <http://www.sgk.gov.tr>.

2002-2010 yıllarına ilişkin sosyal sigortalı kapsamı SGK sigortalı istatistiklerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Sosyal sigorta programların kapsamına 506 sayılı Kanun'un geçici 20. maddesine göre oluşturulan mesleki sosyal sigorta programları hesaplamalarına dahil edilmiştir

2007 yılından itibaren adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre açıklanan nüfus verileri kullanılmıştır.

2000-2001 yıllarında önce Kalkınma Bakanlığı verileri, 2002 yılından itibaren SGK verileri kullanılmıştır.

Sigortalı çalışanların hesaplanmasında çıraklar ile 4-b (Bağ-Kur) hiç prim ödemeyenler ve oransal olarak bunların bağımlıları sosyal sigorta kapsamı dışında değerlendirilmiştir.

Tablo 7: Kapsam Açısından 65+ Nüfusun Sosyal Sigortalılık ve Sosyal Güvenlik Durumu Toplam Nüfus İçinde 65 Üstü Nüfusun, Sosyal Sigorta Aylığı Alanların, Sosyal Sigortalı Olmayanların, Sosyal Yardım Alanların, Sosyal Güvence Kapsamında Olanların ve Olmayanların Oranı

Yıllar	65+ Yaş Nüfus	65+ Yaş Sosyal Sigorta Aylığı Alanlar	65+ Yaş Sigortalı Olmayan	65+ Yaş Sosyal Yardım Alanlar	65+ Yaş S. Güvence Kapsamı	65+ Yaş Sosyal Güvenliği Olmayan
2007	7,08	3,65	3,43	1,3	4,95	2,13
2008	6,84	4,22	2,62	1,24	5,46	1,38
2009	7,01	4,32	2,69	1,21	5,53	1,48
2010	7,23	4,52	2,71	1,29	5,81	1,42

65 yaş üstü nüfus içinde sosyal sigorta aylığı alanların, sosyal sigorta aylığı almayanların sosyal yardım alanların, sosyal güvence kapsamında olanların ve olmayanların oranı

Yıllar	65+ Yaş Nüfus	65+ Yaş Sosyal Sigorta Aylığı Alanlar	65+ Yaş Sigortalı Olmayan	65+ Yaş Sosyal Yardım Alanlar	65+ Yaş S. Güvence Kapsamı	65+ Yaş Sosyal Güvenliği Olmayan
2007	100	51,55	48,45	18,36	69,91	30,09
2008	100	61,7	38,3	18,13	79,83	20,17
2009	100	61,63	38,37	17,26	78,89	21,11
2010	100	62,52	37,48	17,84	80,36	19,64

Tablo 8: Yıllar İtibariyle Çeşitli Sigorta Programlarından ve Sigorta Kollarından Aylık Alanların Toplamı ile 65 Yaş Üstü Aylık Alanların Toplamı

4-a	2007 Yılı		2008 Yılı		2009 Yılı		2010 Yılı	
	Toplam Aylık Alan	65+ Aylık Alan	Toplam Aylık Alan	65+ Aylık Alan	Toplam Aylık Alan	65+ Aylık Alan	Toplam Aylık Alan	65+ Aylık Alan
Yaşlılık	3.297.393	821.040	3.467.017	874.825	3.665.784	1.045.849	3.850.199	1.113.546
Malullük	64.883	16.274	65.175	16.363	66.038	17.939	66.902	18.041
Ölüm	1.271.873	422.052	1.362.588	464.478	1.426.472	530.533	1.483.417	565.407
Sür. İşgör. Gel. Alan	56.105	10.840	56.668	10.986	57.422	11.049	58.496	11.391
İKMH Ö. Gel. Alan	73.180	15.389	73.248	15.623	74.554	16.040	76.397	16.664

4-a Toplamı	4.763.434	1.285.595	5.024.696	1.382.275	5.290.270	1.621.410	5.535.411	1.725.049
4-b (1479)								
Yaşlılık	945.782	414.320	1.011.711	587.811	1.062.306	436.902	1.086.678	452.413
Malüllük	13.231	4.144	12.918	5.514	13.258	4.001	13.992	4009
Ölüm	569.896	220.025	592.231	302.240	612.407	277.397	629.325	292.449
İKMH Ö. Gel. Alan							3	
4-b (1479) Toplamı	1.528.909	638.489	1.616.860	895.565	1.687.971	718.300	1.729.998	748.871
4-b (2926)								
Yaşlılık	190.859	109.452	240.613	134.063	279.182	150.605	296.955	163.834
Malüllük	1.918	840	1.999	826	2.222	763	2.749	821
Ölüm	95.999	34.627	105.775	41.639	118.771	48.209	130.805	54.914
4-b (2926) Toplamı	288.776	144.919	348.387	176.528	400.175	199.577	430.509	219.569
4-c								
Yaşlılık	1.147.518	285.616	1.198.666	306.616	1.221.544	329.242	1.239.660	358.057
Malüllük	22.883	4.868	23.155	5.070	23.577	5.032	23.703	5.578
Ölüm	518.685	195.079	528.538	227.987	543.670	236.794	552.759	245.525
Vazife Ma- lülü	9.239	859	6.401	873	6.543	879	6.608	925
4-c Toplamı	1.698.325	486.422	1.756.760	540.546	1.795.334	571.947	1.822.730	610.085
4-abc Toplamı	8.279.444	2.555.425	8.746.703	2.994.914	9.173.750	3.111.234	9.518.648	3.303.574
Mesleki Sandıklar								
Aylık Alan	79.388	21.426	81.042	22.294	82.459	25.273	83.581	26.047
Sosyal Sigor- ta Top.	8.358.832	2.576.851	8.827.745	3.017.208	9.256.209	3.136.507	9.602.229	3.329.621
Aylık Alan (2022)	1.244.174	903.282	1.266.174	867.035	1.321.373	859.516	1.367.670	932.275
Aylık Alan (Diğ.)	51.053	17.083	50.659	17.039	50.017	16.864	49.643	16.797
Sos. Güvenlik Top.	9.654.059	3.497.216	10.144.578	3.901.282	10.627.599	4.012.887	11.019.542	4.278.693

Kaynak: SGK (2012) <http://www.sgk.gov.tr>.

Mesleki sandıklara ilişkin 65+ yaş aylık alanların sayısı doğrudan tespit edilemediğinden 4-a sigorta verileri kullanılarak oransal olarak tahmin edilmiştir.

Kaynakça

- Aksoy, Suat, Gülcan Eraktan, Selahattin Eraktan, Frithjot Kuhnen ve Wolfgang Winkler (1994), *Türkiye’de Kırsal Nüfusun Sosyal Güvenliği* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi).
- Ambachtsheer, Keith P. (1994), “The Economics of Pension Fund Management”, *Financial Analyst Journal*, November-December, 21-31.
- Arıcı, Kadir (2011), “Sosyal Sigorta Sisteminin Karadeliliği: Sigortalı Sayılmayanlar Düzenlemesi (5510 sayılı SSGSSK m.6),” *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 1 (1): 48-61.
- Aşikoğlu Y., (1993), “Financial Liberalization in Turkey”, (Ed.:Hasan Ersel) (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası).
- Auerbach, Paula, Maria Eugenia Genoni, Carmen Pages (2007), “Social Security Coverage and the Labor Market in Developing Countries”, Bonn: Inter-American Development Bank Discussion Paper No. 2979.
- Bağ-Kur (2001), *Faaliyet Raporu ve İstatistik Yıllığı* (Ankara).
- Bayri, Osman (2000), “A Theory of Patronage in Accountability: A Discourse on Turkish Modernization and Socio-Economic Accountability with Special Reference to the Case of Pension Fund”, (Manchester: Manchester Metropolitan Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Bishop, Matthew (1998), “Social Insurance: Privatising Peace of Mind” *The Economist*, October 24th – 30th, A Survey of Social Insurance.
- Börsch-Supan, Axel (2000a), “A Model Under Siege: A Case Study of the German Retirement Insurance System”, *The Economic Journal*, 110: 24-45.
- Börsch-Supan, Axel (2000b), “Pension Reform in Germany: To Fund or not to Fund”, *World Economics*, 1 (1): 81-101.
- Drucker, Peter F., (1991), “Reckoning with the Pension Fund Revolutions”, *Harvard Business Review*, March-April: 106-114.
- Ghai, Dharam (2002), “Social Security Priorities and Patterns: A Global Perspective” (Genevo: International Institute for Labour Studies, Discussion Paper 141/2002).
- Guhan, S., (1994), “Social Security Options for Developing Countries”, *International Labour Review*, 133 (1): 35-53.
- Gümüş, Erdal (2010), “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler,” *Seta Analiz*, 24: Ağustos.
- Herslag, Z. Y., (1968), “Turkey: The Challenge of Growth” (Leiden: E. J. Brill).
- Işın, Ferruh, Gülşen Keskin, Mehmet Kılıç, Berna Türkekül, Hacer Çelik Ateş (2012), “Türkiye’de Tarımsal İşgücü Piyasası ve Sosyal Güvenlik Politikaları”, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/2299f06ee419aa5_ek.pdf (28.11.2012).
- Iyer, Subramaniam N., (1993), “Pension Reform in Developing Countries”, *International Labour Review*, 132 (2): 187-207.

- Kalkınma Bakanlığı (2012), <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC5A73E5CFAD2D9676> (30.11.2012).
- Kalkınma Bakanlığı (2012), <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC1D3E594B550ECC25> (30.11.2012).
- Lachmann, W., H. J. Rösner (1995), "Social Security in Social Market Economy", Konrad-Adenauer-Stiftung, Bornheim.
- Lordoğlu, Kuvvet (1998), "Enformel İstihdam ve Sosyal Güvenlik Sorunu", *Ekonomik Yaklaşım*, 9 (31): Kış.
- Nas, T. F. (1988), "Liberalisation and Turkish Economy", (New York: Greenwood Press).
- Oksay, Suna (2007) "En Büyük Karadelik: Sosyal Güvenlik Açıkları ve Reform Tartışmalarının Sosyo-Ekonomik Yansımaları", (Ed.: Bilgehan Aksoy) (İstanbul: Türkiye Sigorta Enstitüsü Vakfı Araştırma ve İnceleme Yayınları – 11).
- Okyar, Osman (1979), "Development Background of Turkish Economy, 1923-1973", *International Journal of Middle East Studies*, 10: 325-344.
- Özdemir, Süleyman (2007), "Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti", (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, Yayın No. 2007-57).
- Rawls, J. (1971), "A Theory of Justice", (Harvard University Press).
- Rızatepe, A. H. (1986), "Capitalism and the Development of State and Bourgeois Organisation in Turkey" (Manchester: The University of Manchester: Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- SGK (2012), http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler/sgk_istatistik_yilliklari (30.11.2012).
- SGK (2012), http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler/aylik_istatistik_bilgileri (30.11.2012).
- SGK (2012), http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler/devredilen_kurum_istatistikleri (30.11.2012).
- Sunar, I. (1990), "Populism and Patronage: The Democrat Party and Its Legacy in Turkey", II. Politico (İtalya: University of Pavia) 55(4): 745-757.
- Talas, C. (1992), "Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi", 1. Bası (Ankara).
- Tezel, Yahya S. (1994), "Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi" (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı).
- TUIK (2012), <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul> (30.11.2012).
- TUIK (2012), http://www.tuik.gov.tr/AltKategori.do?ust_id=11 (30.11.2012).
- TUIK (2012), http://www.tuik.gov.tr/AltKategori.do?ust_id=1 (30.11.2012).
- Uygur, Ercan (1995), "Recent Developments in the Turkish Economy and Future Prospects", *Labour Statistics* (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü), 12-33.
- Von, Ginneken (1999), "Social Security in Informal Sector: A New Challenge for the Developing Countries", *International Social Security Review*, 52 (1/99): 49-71.
- Walstedt, B. (1980), "State Manufacturing Enterprise in a Mixed Economy: The Turkish Case" (Baltimore: The Jhon Hopkins University Press).